

AMB LA MORT ALS TALONS

Crònica d'una fugida i dues guerres

POWER

USB

reLOOP

REC/STOP

REC

SIGNAL/PEAK

USB:

Clàudia Pubill Quintillà
Tutora: M. Teresa Closa Vidal
INS Guindàvols - Lleida
Curs: 2018/2019

Vull seguir vivint fins i tot després de la meva mort

A. FRANK, *Tagebuch* 1944

ÍNDEX

	Pàg.
I. INTRODUCCIÓ	2
1. Motivacions	2
2. Objectius	2
3. Metodologia	2
4. Agraïments	3
II. ANÀLISI I RESULTATS. Reconstrucció biogràfica	4
1. Naixement, matrimoni i paternitat: 1907-1936	4
2. Col·lectivisme àcrata, guerra civil i repressió a Purroy	6
3. Detenció i fuga	7
4. De civil a militar: front de Balaguer i batalla de l'Ebre	13
5. La fi de la guerra. Franco a Barcelona	17
6. 8 setembre 1939: la llibertat?	21
7. D'una guerra a una altra: un legionari francès	24
8. La campanya de Noruega	27
9. La 13e DBLE a UK	30
10. La NOSC	33
11. Els preparatius per al dia D	35
12. El desembarcament	39
13. La batalla de les Ardenes	43
14. Fi de la 2GM i desmobilització	46
15. Retrobament pare-fill	48
16. La vida a Londres	51
17. El retorn a Espanya	53
18. Final de l'aventura	56
III. CONCLUSIONS	57
IV. BIBLIOGRAFIA	60
ANNEXOS	
Annex 1a	Transcripció de l'àudio
Annex 1b	English Translation of the Audio Summary
Annex 2a	Documentació Registre civil
Annex 2b	Transcripció documentació Registre civil
Annex 3	Documentació Archivo Histórico Nacional (Causa General)
Annex 4	Documentació Légion Étrangère
Annex 5	Appel 18 juin 1940_Ch Charles de Gaulle
Annex 6	Documentació <i>Number One Spanish Company</i>
Annex 7	Relació d'imatges
Annex 8	Entrevista a Diego Gaspar Celaya
Annex 9	Carta del general Montgomery
Annex 10	Arbres genealògics
Annex 11	Línia temporal
Annex 12	Localització geogràfica de la ruta de Miguel Quintillà
Annex 13	Bibliografia, webgrafia completa i fonts documentals
Annex 14	Estat de la qüestió

I. INTRODUCCIÓ

1. Motivacions

L'atzar i la coincidència de cognoms va fer que un desconegut, Roberto Gómez Amate, fes arribar a la meva mare el 2015 una cinta d'àudio que un oncle del meu avi matern va enregistrar un any abans de morir, als 101 anys. A partir d'aquest àudio, es va despertar en mi llavors la curiositat sobre el protagonista de l'àudio, del qual jo no en sabia res ni havia conegut, i vaig iniciar ja aquell estiu els primers passos de la meva recerca, buscant a casa dels meus avis fotografies que posessin cara a l'heroi de tota aquella aventura que semblava de pel·lícula, Miguel Quintillá, un exiliat republicà d'un poblet de la Ribagorça, la biografia del qual era pràcticament desconeguda per als seus propis familiars, que en van perdre la pista de 1938 a 1978, sense saber els detalls de les penalitats sofertes i les moltes aventures viscudes per ell durant la Guerra Civil Espanyola i la Segona Guerra Mundial.

2. Objectius

L'objectiu general de la meva recerca ha estat reconstruir de forma històrica i documentalment contrastada la biografia de Miguel Quintillá Zanuy. Aquest objectiu, que ha resultat de gran complexitat, conté altres objectius parcials:

- 1- recuperar un fragment de la història familiar, desconegut i silenciats en l'ambient repressiu de la dictadura franquista.
- 2- determinar el grau de "traïció" de la memòria, certificant la coincidència entre la història personal narrada a l'àudio i la història "oficial".
- 3- reflexionar sobre la motivació que empeny algú, al final de la seva vida, a deixar testimoni d'allò viscut, decidint si és necessitat d'autojustificació o de supervivència a través del record.
- 4- analitzar la tipologia del discurs autobiogràfic de l'àudio, aprendre a usar fonts històriques de diverses tipologies i el procediment científic dels estudis històrics de rigor i reconstruir mitjançant altres fonts les llacunes en la història oral d'un informant.
- 5- demostrar que l'estudi de la història individual és imprescindible per a fer més completa la història col·lectiva que apareix als llibres d'història escolars.
- 6- reivindicar la figura i l'aportació de persones anònimes que van viure fets crucials de la nostra història recent, víctimes de l'atzar que han determinat el nostre present i que haurien de guiar el nostre futur.

3. Metodologia

Molts i diversos passos han estat necessaris, que a tall de resum són els següents:

1. Transcriure l'àudio¹.

¹ També vaig haver traduir a l'anglès el resum detallat de l'àudio i tota la documentació espanyola, perquè Ann Quintillá, vídua del fill de Miguel, que només parla anglès, em pogués ajudar.

2. Consultar bibliografia sobre la guerra civil i els espanyols republicans a la 2GM.
3. Contactar amb investigadors destacats sobre el tema.
4. Consultar arxius oficials i privats nacionals i internacionals (registre civil, AHN -Causa general-, ANC, Armée française, British Army, etc).
5. Contactar amb familiars i entrevistar-los.
6. Aconseguir el full de servei del protagonista de la meva recerca a la *Légion étrangère* i a la *British Army* (NOSC).
7. Visitar *in situ* els escenaris del desembarcament de Normandia i la ruta seguida per Miguel Quintillà fins a la fi de la 2GM a Europa.
8. Fer un relat biogràfic contrastat històricament.
9. Confegir un mapa de localització geogràfica i una línia del temps.
10. Elaborar unes conclusions.

4. Agraïments

Ateses les característiques del meu treball, l'apartat d'agraïments ha de ser especialment extens i espero no deixar-me cap de les moltes persones que han contribuït a que la meva recerca hagi arribat a bon port:

- ✓ a la meva tutora, Teresa Closa
- ✓ a tots els membres de la família Quintillà i Zanuy
- ✓ a Rosa M. Cardona Llena i Rosa M. Subirana Cardona
- ✓ als germans Roberto, Carlos y Elisa Gómez Amate
- ✓ als investigadors Diego Gaspar Celaya, Francesc Marco Palau i Mercedes Oriol Vico.

Imatge 3. 1925: Miguel Quintillà a la mili. Foto de M. Gallifa, Barbastro.

Imatge 4. Edifici al fons a l'esquerra: Casa el Carpinter, domicili de Miguel Quintillà, a partir de 1932. Carrer de la Plaça. Purroy. 1977

Imatge 5. Boda de Miguel Quintillà i Adelina Llena. Purroy, 8 d'agost de 1932

2. Col·lectivisme àcrata, guerra civil i repressió a Purroy

Segons sabem per la poca documentació en què apareix Miguel Quintillà³, va formar part del Consell Municipal Republicà de Purroy l'any 1937. Militant de *Izquierda Republicana*, Miguel es va afiliar a la CNT a l'inici de la guerra Civil. En aquesta època era alcalde de Purroy José Badía Ferrer, “el Francho”, un pagès que també venia el carbó que ell mateix feia a les carboneres de la muntanya, casat i amb 3 fills⁴.

El 6 d'octubre de 1936, per ordre del Comité republicà, es va fer un intent de col·lectivització, que només va durar 3 mesos i va comportar la confiscació de la botiga de comestibles⁵, que va passar a poder del comitè, però només durant tres dies, perquè al “*dueño le parecía mucho perder y se volvió a quedar con la tienda*” i la tala de llenya en propietats particulars, per fer-ne carbó i vendre'l a Binéfar, ingressant els beneficis a la col·lectivitat. El responsable de despatxar els articles de primera necessitat fou Domingo Fillat Tarroc⁶, ferrer del poble, casat i també amb tres fills, militant de la CNT i afiliat al Sindicat Únic de Treballadors.

Entre la documentació de la Causa general relativa a Purroy, destaca l'informe d'11 octubre de 1940, signat per l'alcalde franquista Antonio Zanuy, ja acabada la guerra, en què es fa una “*Relación de tormentos, torturas, incendios, saqueos, destrucción de Iglesias y objetos de culto, profanaciones y otros hechos delictivos que, por sus circunstancias, por la alarma o el terror que produjeron deben considerarse como graves, con exclusión de los asesinatos, que fueron cometidos en este termino municipal durante la dominación roja*”, a l'Ajuntament de Purroy de la Solana, que pertanyia al partit judicial de Benavarri.

En aquest informe, s'acusa a 12 veïns de Purroy (Tomàs Aguinaliu Puzo, José Badía Ferrer, Domingo Fillat Tarroc, Modesto Julian Expósito, Miguel Larique Ferrer, José Llagüerri Abellá, Joaquín Oncins Ovis, Miguel Quintillà Zanuy, José Regol Brualla, Pedro Riverola Abellá, Miguel Vidal Llari i Marcelino Zanuy Centeno), dels “delictes” següents:

1. *Incendio de cuanto existe en la iglesia parroquial y ermita de Santa Ana y Nuestra Señora del Pla y destrucción en parte de dicha Parroquial y Santa Ana.*
2. *Incendio de los archivos parroquial, municipal y del juzgado con exclusión del registro civil, en parte. Usurpación de derechos sobre fincas rústicas y ganadería.* Els perjudicats i denunciants són Pedro Llena Enjuanes i Antonio Tarroc Polano (alcalde franquista en el moment de la denúncia, 1940).
3. *Incautación del horno de pan.* El perjudicat és Alejandro Badia Llena, cap local de la Falange a Purroy.
4. *Tala de arbolado, con venta del carbón resultante.* El perjudicat: Alejandro Badia Enjuanes (pare de l'anterior)⁷.

³ Escassetat deguda a la seva condició de fugat abans d'iniciar-se el sumari contra ell. A això cal sumar-li la dificultat que he tingut a localitzar els pocs documents sobre ell a l'Archivo Histórico Nacional, degut a un error de transcripció: al portal PARES apareix Miguel Quintillà Tanuy, en lloc de Miguel Quintillà Zanuy. Els documents consultats són Causa General-1429-2 i Causa General-1410-40, Lligall 1410, caixa 2, exp. 40 foli 4 (11/10/1940) i Lligall 1410, caixa 2, exp. 40 foli 15 (08/05/1941). A més a Benavarri, durant la guerra es van cremar un 1/3 dels documents que hi havia a l'Ajuntament, a l'arxiu històric, al registre de la propietat i a l'arxiu de l'església.

⁴ Per a la biografia, sumari i execució al garrot vil de J. Badia cf. PARDO-MATEO (2016: 133-134).

⁵ L'intent d'implantació d'una col·lectivitat el coneixem per la declaració de J. Badia Ferrer davant la Guàrdia Civil, en ser detingut el 1938 (dos anys més tard dels fets) i per la informació extreta de l'informe d'11 octubre de 1940 signat per l'alcalde franquista de Purroy, quan ja dos dels acusats havien estat executats; cf. annex 3.

⁶ Resulta que Domingo Fillat Tarroc és tiet de la meua àvia materna Lúcia Zanuy Fillat, també de Purroy.

⁷ Les persones perjudicades i, per tant, denunciants dels fets són justament les que ara ocupen els poders locals i d'ideologia “afi” al “Movimiento”. Cal tenir en compte que la denúncia es cursa l'any 1940, 4 anys després d'haver-se produït els fets (octubre de 1936).

5. *Robo de caballería y ganado lanar*. Perjudicats: Juan Francisco Jover Rodellar, Jaime Zanuy Monguer i Pedro Llena Enjuanes.

Entre el 30 i el 31 de març de 1938 l'exèrcit franquista arriba a la zona de Purroy y Benavarri. Aquesta ocupació és encapçalada pel general Helí Rolando de Tella y Cantos, dins de l'ofensiva nacional sobre Aragó i Catalunya. Segons Pardo-Mateo (2016: 432), era insostenible la tensió entre republicans i falangistes, que *"no tuvieron inconveniente en lanzar infundios y presentar falsas denuncias antre las autoridades victoriosas"*. Aquest és el testimoni de gent d'esquerres que, quan el front d'Aragó es va trencar, no va voler fugir ni marxar a l'exili, perquè *"estaven convençuts que no els podia passar res, perquè no havien fet res"*.

3. Detenció i fuga

El 6 de maig de 1938⁸ Miguel Quintillà i altres membres del comitè són detinguts pel brigada de la Guàrdia Civil, comandant del post de Benavarri, Francisco Fernández Guevara, en relació a l'assassinat el juliol de 1936 de 15 veïns de Benavarri, els cadàvers dels quals van aparèixer a una vora de la carretera entre Purroy i Benavarri. En aquest punt, les versions es contradiuen i varien segons el declarant o el dia de la declaració⁹:

- J. Badia, en la seva declaració davant la Guàrdia Civil el 26 de maig de 1938, reconeix que el 27 (o 28) de juliol de 1936, ell i Tomàs Aguinaliu Puzo, president del Comité, Domingo Fillat Tarroc, Miguel Quintillà Zanuy i el xofer Federico Porquet, van anar a Benavarri a carregar gasolina. *"Al pasar por un punto de la carretera denominado La Vall, termino municipal de Pilzán, vio a la derecha de la cuneta bastantes cadáveres. Que no es cierto que al llegar a las proximidades de los mismos parara el camión, ni que ninguno de los ocupantes dispararan sus armas"*, amb la finalitat de rematar una de les 15 persones assassinades per un piquet de Benavarri.
- Però, el xofer del camió Federico Porquet, que diu haver estat reclutat a punta d'escopeta a Purroy, declara que quan van passar a l'alçada del grup de cadàvers, fou obligat a detenir el vehicle i que van baixar tots, excepte ell i que van disparar diversos trets, sens dubte per acabar-los de matar.
- J. Badia, en una segona declaració ampliàtòria de 20 de juny de 1938 (25 dies després del primer interrogatori i de tortures¹⁰), canvia la seva versió inicial i diu que el 28 de juliol de 1936, a mitja tarda, per ordre del president Tomàs Aguinaliu, es van veure obligats a acompanyar-lo a Benavarri els veïns ja esmentats i que: *"Encontrándose a cuatro o cinco kilómetros y junto a la carretera un montón de personas, al parecer muertas, haciendo parar al chófer del camión que pretendía pasar de largo, descendiendo todos excepto el chófer, haciéndolo también el declarante, obligado por Aguinaliu y Vidal, llegando al grupo y haciendo todos disparos con su escopeta sobre el único que había vivo, y no llegando el declarante más que a dispararle un solo tiro"*.
- Domingo Fillat Tarroc admet, durant el transcurs d'un llarg interrogatori, que cap a les 17 o 18 hores del 28 de juliol de 1936 per ordre del president del comitè, Tomàs Aguinaliu, va muntar a un camió conduït per Federico Porquet Márquez, juntament amb José Badia, Miguel Quintillà y Miguel Vidal, en direcció a la gasolinera de Benavarri. Que al passar pel lloc on estaven els cadàvers, van

⁸ Ho sabem pel Consell de guerra. Procediment sumaríssim d'urgència 19-38 contra Domingo Fillat Tarroc.

⁹ Tota la documentació esmentada correspon al *Consejo de guerra. Procedimiento sumarísimo de urgencia 19-38* i als *Expedientes de responsabilidades políticas* 5790-10 i 5790-11, relatius a J. Badia Ferrer i D. Fillat Tarroc (cf. PARDO-MATEO, 2016).

¹⁰ J. Badia, en les cartes que va enviar a la seva família des de la presó d'Osca mai va admetre els crims que se li imputaven i deixava entreveure que les confessions davant la Guàrdia Civil i al propi jutjat havien estat arrencades amb violència extrema.

obligar el xofer a parar el camió, i que tots van baixar i que tots van disparar les seves armes per acabar-los de matar, excepte ell.

El 13 de juny de 1938, Pedro Llena –alcalde franquista de Purroy- signa un informe dirigit al jutge militar en què posa de relleu la trajectòria d'esquerres de José Badia, i la propagació de la idea del comunisme llibertari entre els veïns del poble. També l'acusa a ell i a altres d'haver participat en la crema dels arxius municipals, parroquials i judicials, i en la destrucció d'imatges religioses. També Alejandro Badia Llena, cap local de la Falange signa una declaració manifestant el mateix i que José Badia "ha sido dirigente de cuanto en el pueblo ha sucedido".

El testimoni de Miguel Quintillà a l'àudio no parla dels motius pels quals fou detingut¹¹. Només exposa que la Guàrdia Civil el deté al seu poble, Purroy, l'interroga i el deixa anar a casa a buscar una manta per passar la nit al calabós:

Yo nunca olvidaré aquellos días trágicos, y el día que me cogió la guardia civil en el pueblo y me metió en casa de la Vila, y me dijeron: "¿Y qué cartera desempeñaste?". Digo: "¿Están ustedes de broma?". Bueno, de momento, no se portaron mal, porque me dijeron: "Anda, ves a casa, coge una manta porque en la cárcel seguramente tendrás frío"

Ell aprofita per anar a acomiadar-se del seu fill Miquelet i donar instruccions a Marieta de Romà, una "moceta" veïna de Purroy que cuidava el nen, que llavors tenia 2 anys i era orfe de mare:

Y me dejaron ir a casa a coger una manta. Allí estaba el niño Miguelito, pobre, y la Marieta aquella, María de Romá, ¿cómo llamaban? Marieta, y le dije: "Pues mira Marieta, parece ser que la Guardia Civil me se lleva, y yo no sé cuándo volveré; coge a Miguelito y bájalo a casa de mi madre, y tú todas las mañanas vienes y le das comida a las gallinas. Yo me voy. Hasta pronto".

Miguel es presenta a la caserna de la Guàrdia Civil, a Benavarri, i el porten a la presó, on hi havia 20-25 presoners. Al cap d'uns dies, ell i Domingo Fillat són conduïts a prestar declaració a la caserna de la Guàrdia Civil, on els torturen ("nos apuraron de lo valiente"). Durant l'interrogatori, Miguel, conscient que no en sortirà viu, demana clemència per al seu fill petit i suplica que no el molestin.

En acabar l'interrogatori, surten al carrer custodiats en direcció a la presó. I en un cap de carrer, Miguel aconsegueix escapar-se carreró avall:

Y a los dos días, me sacan a prestar declaraciones en el cuartel de la Guardia Civil, a mí y al Domingo del Farré. Nos apuraron de valiente, pero yo les dije: "Yo sé que me vais a eliminar, pero tener en cuenta que, por favor, me queda un niño chiquitillo, no molestarle". No me contestaron, una cara como becerros. Entonces, salimos otra vez con un guardia, con un guardia civil, salimos por la calle, allí en frente unos garajes que había ... ¡Mira, pegué un bote, cogí aquella calle para abajo! ¡No me han visto más! Me metí en los pinares aquellos, pinares del pueblo. Aquella noche pasé la noche en aquellos pinares. Digo ¡Que no me encuentran!

¹¹ L'àudio es pot escoltar a l'enllaç següent:

https://drive.google.com/drive/u/1/folders/1Djyih2rTyFichFFlu_E45ZjG3hKA_CYG

Des de Benavarri fuig cap a uns pinars, on passa la nit¹². Ja al matí, es dirigí a la Bassa llaguna, que la seva família conreava. Allí, s'espera fins que arriba el seu germà Agustí, de 15 anys. Miguel li mana anar a casa i dir a Joaquín, el germà gran de 34 anys llavors, que li porti una manta, pa i diners, si poden.

Ja al tard, acudeix Joaquín i després de preguntar-li pels seus plans de futur, li dona el pa, una manta, un saquet terror¹³ i 7 pessetes, que va haver de manllevar. Els dos germans s'acomiaten i no es tornaran a veure mai més fins al cap de 40 anys.

Y allá ya casi era muy tarde, entonces se acercó Joaquín por allí con una borriquilla; me... m' acerqué a él y me dice:

- ¿Qué has hecho?
- Yo ... yo no he hecho na', de momento he salvao mi vida.
- Y ¿qué piensas hacer ahora?
- Ahora ... no sé lo que voy a hacer, pero mira... a lo mejor no sabéis nada más de mí, pero siempre pensad que yo vivo.

Me dio el pan, me dio una mantica d'aquellas de duro, de aquellas que hacía el Jorba de Manresa, unas mantitas de duro, con un saquito terrero... y me dio siete pesetas ... que las tuvo que ir a emprar por allí en algún pisillo porque en aquellos días nadie tenía una peseta.

Llavors Miguel emprèn la fugida per les muntanyes aquella mateixa nit. Segons explica, dorm a les ries de Calladrons, sota un xop, i al matí següent reprèn la marxa, cap a l'Estall¹⁴. Valora que no va en bona direcció i canvia el rumb cap a Tremp. Però el riu baixava a tota fúria i és impossible travessar-lo. I decideix anar cap a Andorra. Però, passat Tremp, s'adona de la magnitud de les muntanyes que hauria de pujar i desisteix perquè li falten forces i torna a Tremp:

Mira: el río aquel bajaba jah, oh...! Habían roto el pantano de Tremp y ¡bajaba el río más grave! ¡Imposible! Y digo, me voy a Andorra, Andorra, a ver si puedo pasar a Andorra. Aquellas montañas arriba arriba, pero ¡qué montañas tan altas encima de Tremp! Cuando llegué fins las montañas, digo ¡no, yo ya no puedo más! Y me di cuenta que no podía; me volví pa' Tremp.

Entra al poble i, en veure que hi ha soldats nacionals fent guàrdia, se li acut passar el pont menjant cireres i dissimulant. Saluda els soldats, que el deixen passar creient-lo un veí més. El desplegament de tropes nacionals és impressionant. Parla amb un pagès i s'assabenta que els republicans estan al cim de la muntanya¹⁵. Fa veure que se'n va cap a la zona de l'Aragó, però s'amaga fins que es fa de nit i emprèn el camí a la recerca de les tropes republicanes:

Digo: ¡Bueno, vamos a ver! Yo con el saquito enrollado debajo del brazo, con una manta dentro, me metí a pasar el puente, comiendo cerezas, tirando los huesos al aire, y llegó allí: "¡Buenas tardes!" Y los soldados: "¡Buenas tardes!"

¹² El meu avi i el seu germà Medardo recorden que sempre havien sentit explicar a casa que Miguel s'havia amagat a la sortida de Benavarri, a una claveguera, on va esperar la nit per continuar la fuga. La ruta que seguí de Benavarri a Purroy fou la que es coneix com "ruta dels salvatges" (cf. http://senderos.turismoribagorza.org/ficha.php?id_ruta=131)

¹³ Sac d'arpillera forta o lona.

¹⁴ Estall és un poble avui deshabitat situat a una altitud de 866 m. dins el terme municipal de Viacamp i Lliterà a 6 km. a la comarca de La Ribagorça.

¹⁵ Fotos d'escenes de guerra a Tremp: <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000043683&page=1> i <http://www.frontdelpallars.com/espais>

Buah, estos m'han dejao pasar... pienso. Y llego a los otros: "¡Buenas tardes!". –"Buenas tardes".

Y me enfilo por aquella carretera adelante. Allí habían tanques, allí habían ... ¡yo que sé! Allí habían cañones, allí habían ametralladoras, soldados, material de guerra, ¡ay, madre lo que había allí! Y yo, por en medio de la carretera, y en todos lados de la carretera lleno de soldados [no s'entén] carretera adelante, carretera adelante y cuando llego ya a la punta ya casi no habían soldados, bueno sí, pero pocos. [...] y viene un hombre, que estaba ... me parece que estaba sacando estiércol, allí, en un campo con dos pares de burros...

Y digo: [...] "Yo pensaba coger algún trabajo... pero me voy a volver por la parte de Barbastro, de Monzón por ahí la Rivera esa. Bueno. Y tú ¿Qué con tantos soldados?"

- "¡Uff.. Tenemos el pueblo lleno de soldados, por aquí, por allá, por todas partes hay soldados aquí!

- "¡Ah no, no, no, yo me vuelvo a casa! ¡Ah, y otra cosa! ¿Dónde están los otros, los de la República, los Rojos?

- "¡Ah, los rojos! Esta montaña tan alta del pueblo, allá arriba en la cúspide, por allí están. Y no se puede acercar ... porque el otro día, uno se paseaba por el barranco al otro lado y le tiraron una racha de tiros..."

Digo: "No, no, yo no vuelvo más, yo voy pa' trás".

Mira, me vuelvo atrás -te voy a explicar-, me voy pa' atrás, y cuando vi que él ya no me veía ... allí había un sembrado ... muy bueno; digo: "Ah, aquí!". Mira, me metí en el sembrado y allí dormí hasta que se hizo de noche.

Imatge 6. Vista actual del lloc on foren executats els 15 veïns de Benavarri. Jo mateixa davant la creu d'uns 2,5m que encara marca el lloc. N-230, a 5,7 Km des de Purroy a Benavarri.

Imatge 7. Estat actual de l'antiga presó de Benavarri

Imatge 8. Vista actual de l'antiga caserna de la Guàrdia Civil. Avui una casa particular. C/ Vicente Piniés 39

Imatge 9. Vista actual del cap de carrer per on es va escapar Miguel, a l'alçada del C/ Vicente Piniés 24

Imatge 10. Ruta caserna GC - presó i punt de fugida

Imatge 11. Localització del lloc exacte de l'hort de les tomateres, avui abandonat, amb l'ajut del meu oncle-avi Medardo de Purroy i el meu pare.

Imatge 12. La Bassa Ilaguna. Desembre 2018.

Imatge 13. Panoràmica de l'hort de les tomateres. Avui en dia, l'accés és impracticable. Desembre 2018

4. De civil a militar: front de Balaguer i batalla de l'Ebre

Ja al cim de la muntanya i arribat el dia, troba les tropes republicanes i simula ser un fugitiu del bàndol de Franco. Un soldat el porta a l'oficial al comandament, qui l'interroga i ell l'informa de la gran quantitat de soldats i armament franquista que hi ha al pla de Tremp. Allí li ofereixen menjar, oferiment que accepta de grat, ja que portava tres dies sense menjar:

Cuando llegué arriba casi a la cúspide, cuando salía del bosque, [...] *había por ahí un soldado y digo: "Oye tú, fulano, oye tú, ¿a dónde estoy?". Se quedó parao. "Que yo soy un abarrido del campo de... ¡del campo ... de Franco!"*

[...]

Me lleva al oficial, no me acuerdo si era un capitán o no sé qué, bueno, un oficial, y me dice:

- "Bueno, ¿qué? ¿cómo está eso por ahí? ¿Qué has visto por el llano de Tremp?"

Digo: - "¡Uy! Ahí hay cantidad de cosas, en el llano de Tremp ... tremendo: hay cañones, hay tanques, hay de to'" [...]

Bueno, y me dice: - "Bueno, y tendrás hasta hambre".

Y le digo: - "Llevo tres días sin comer".

Dice, pues llama a uno: - "Tú, fulano, ¡lleva a este hombre a la cocina, que le den comida!"

Me llevó a la cocina, la cocina está detrás de la cúspide de la montaña, detrás de unas rocas. Allí estaban cocinando, no sé lo que estaban cocinando, pero a mí me endiñaron un plato de garbanzos, un plato de garbanzos, un plato de aquellos de aluminio militares, fondo, que había casi un quilo de garbanzos allí; ¡mira! yo, comer, comer, comer, comer...

És dut a Sant Guim¹⁶ i lliurat a un grup comunista, que l'interroga creient que és un espia franquista i el vol afusellar. Però la sort somriu al nostre protagonista, ja que apareix un oficial, el qual li pregunta a Miguel si té parents a Catalunya que confirmin la seva identitat. Ell dóna l'adreça del seu cunyat a Manresa, Ignasi Cardona.

És portat a Manresa, a un centre de recuperació republicà¹⁷ i aprofita per anar a casa dels seus cunyats, Ignasi i Amàlia, que vivien amb els seus fills Rosa (8 anys) i Ignasi (12)¹⁸, al carrer del Pedregar 5. Només arribar, Ignasi informa al seu cunyat que havien vingut uns homes a comprovar la identitat de Miguel. Als tres dies, Miguel torna al centre de recuperació, on preparaven escamots per a anar al front. Miguel és inclòs en un d'ells en direcció a les planes de Lleida.

Bueno, pues allí estuve tres días. Y a los tres días y voy y le digo. Yo di el nombre y tengo que ir al centro ese, porque, si no, me vendrán a buscar. Me fui allá. Digo: voy y en un momento vuelvo. Cuando llego allí al centro ese, estaban nombrando nombres y allí estaban haciendo un grupo y en aquel momento que llego me nombran:

-Miguel Quintillá. -Presente. -Venga, allí. Mira, hicieron un grupo muy grande y salimos hacia los llanos de Lérida. Y allí en un pueblecillo, no sé cómo se llamaba, no me acuerdo. allí nos enseñaron un poco de manejo de fusil y esas cosas. Dos o tres días, no más. Y a los dos o tres días, nos metieron al frente.

¹⁶ <http://www.espaisdememoria.udl.cat/?q=taxonomy/term/142>. Segons Jordi Creus, al 1938, l'edifici del carrer Major on s'ubicava el Bar Barato, serví per a traslladar-hi la Comissió Local de Proveïments, instal·lada fins aquests moments a l'ajuntament, i que estava destinada a atendre les necessitats de la població refugiada.

¹⁷ Segurament, el centre de recuperació al qual es refereix Miguel, era el Centre de Reclutament, Mobilització i Instrucció (CRIM) 17, que hi havia a Manresa.

¹⁸ Amàlia era natural de Purroy i germana d'Adelina, la difunta esposa de Miguel. S'havia casat amb Ignasi Cardona, natural de Manresa, i s'havia traslladat allí, enduent-se també el seu germà petit, Antoni, que va lluitar com a milicià voluntari a les files republicanes i va morir al setge de Toledo el 28 de setembre de 1936.

I amb aquestes rudimentàries nocions¹⁹, Miguel va trobar-se lluitant al front de Balaguer. Recorda vivament els combats lliurats a riba del Segre, especialment durs a Vilanova de la Barca, per l'enorme quantitat de soldats morts²⁰:

Mira, en el frente ese de Balaguer. El río del Segre, qué batallas tuvimos allí. ¡Ay madre, nunca me s'olvidará el nombre de Vilanova de la Barca. Está debajo de Balaguer. ¡Ay madre, qué batallas tuvimos allí: hubo más muertos, más que moscas! Río abajo, río arriba, mira, allí estuvimos un tiempo muy largo ...

Després d'allí Miguel és enviat a les muntanyes de Tarragona, escenari de la famosa batalla de l'Ebre. Miguel reconeix que allí va veure la mort d'a prop, ja que gairebé van ser esclafats per les tropes franquistes²¹:

Y de allí salimos. Nos mandaron pa' la parte de Tarragona. Por aquellas montañas de Tarragona. ¡Mecagüen! Bueno, allí casi nos coparon los nacionales ... casi nos coparon... tuvimos una desbandada: mira, perdimos los jefes, los mandos y ¡bah!

Derrotats i en desbandada, Miguel i altres inicien la retirada caminant cap a Barcelona. Al Vendrell, les tropes republicanes intentaven refer l'exèrcit amb mitjans molt precaris:

“Y andando, andando, andando hacia Barcelona llegamos a algún sitio, que se llamaba El Vendrell. Y allí estaban los jefes, allí recuperando la compañía o el grupo. Y así recogieron a bastantes pero no a todos. Vinieron unos camiones destartados, viejos, gastados de la guerra para llevarnos otra vez hacia el frente”.

És llavors quan, tornant al front, tenen un accident de camió i ell resulta greument ferit, en trencar-se el fèmur de la cama. Miguel és recollit per una ambulància i ingressat a l'Hotel Terramar de Sitges, convertit en hospital d'emergència²². Segons explica, l'embenen en cabestrell i l'immobilitzen completament. El metge que l'atén era el Dr. Masferrer²³, deixeble del Dr. Trueta; i al cap de dos dies, Miguel és traslladat en ambulància a l'Hospital de Sant Gervasi de Barcelona:

Mira, en una de aquellas pequeñas curvas de la carretera, se rompió una puerta del lado del camión y caímos la mitad del camión afuera. El más herido que hubo fui yo: la pierna derecha rota, el fémur. Digo: “¡Vaya hombre! Me dejaron allí en el suelo y al poco rato, vino una ambulancia, me cargó y me llevaron a Sitges, al hotel aquél que se llamaba El Miramar. [...]

¹⁹ Segurament va anar a parar a alguna de les escoles d'instrucció d'infanteria de l'Exèrcit de l'Est, que a l'octubre de 1938, hi havia a la zona de Tudela de Segre (amb 88 divisions, repartides per Alòs de Balaguer, Vilanova de Meià, Bellví, Cubells, etc.) o a Tàrraga (amb 159 divisions).

²⁰ Sobre la batalla de Vilanova de la Barca, cf. <http://www.emvb.cat/es/el-front-del-segre/l-ofensiva-de-vilanova-de-la-barca> i <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2011/04/08/etapes-militars-de-la-guerra-civil-el-front-de-catalunya-i-la-batalla-de-l%E2%80%99ebre-marc-de-1938-novembre-de-1938/>

²¹ El 15 de gener el *Cuerpo de Ejército de Navarra* (CEN) i el *Cuerpo de Ejército Marroquí* (CEM) van ocupar Tarragona i van constatar la desfeta de l'exèrcit que defensava Catalunya. Suposo que les muntanyes de Tarragona a les quals es refereix Miguel són la Serra de cavalls o voltants.

²² Miguel parla de l'Hotel Miramar (en lloc de Terramar), una confusió comprensible atès el temps transcorregut. Sobre el paper de l'Hotel Terramar com a hospital de guerra, cf. <http://www.radiomarcet.cat/2016/11/22/lhotel-terramar-converti-hospital-sang-durant-guerra-civil-conferencia-dr-carles-hervas-grup-destudis-sitgetans/>

²³ Sobre la biografia del Dr. Josep Masferrer Oliveras [1902–1989], cf. <http://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=EEHG> i <http://www.raco.cat/indeax.php/gimbernart/article/viewFile/44001/54017>

¿Y sabes quién era aquel medico? Era un discípulo del Doctor Trueta, de aquél tan famoso, catalán, que curaba los huesos. Bueno. Ya me tiran allá en la cama, ¡Y ala, como un madero! A los dos días me cogieron con una ambulancia y me llevaron a Barcelona, al Hospital Sant Gervasio.

1. TREMP - Vista parcial i antic pont de Sant Jaume

Imatge 14. Pont de Tremp.

Imatge 15. Entrada de tropes nacionals a Tremp (maig 1938)

Imatge 16. Soldats nacionals escalfant-se. Tremp. Desembre 1938

Imatge 17. Número 5 del Carrer del Pedregar. Manresa.

Imatge 18. Família Cardona Llena. 1949

Imatge 19. Combats a Vilanova de la Barca

Imatge 20. Hotel Terramar. Sitges.

5. La fi de la guerra. Franco a Barcelona

Mentre està ingressat, Franco s'apodera de Barcelona²⁴. Una infermera els proposa canviar de nom, per evitar represàlies i salvar la vida. Miguel es posa un nom nou, Pedro Puig Gracia, i s'inventa que és de Gils, a Lleida²⁵. Però les tropes franquistes desallotgen tots els malalts republicans de l'Hospital de Sant Gervasi i els porten a l'Hospital de l'Aliança Obrera (a tocar de Sant Pau):

Y allí estaba bien, pero claro, viene Franco y se apodera de Barcelona. Bueno, ya estoy otra vez a lo mismo. [...] Nomás quedamos 4 o 5, no sé cuántos, los más heridos, que no podíamos movernos. El que podía andar, se fue. Pa la parte de Gerona, pa'llá.

Y dice la mujer: -Bah! No tengáis cuidao. Que dicen que Franco es muy bueno. Y que el que el que no ha hecho na, no lis hacen na. Y el que ha hecho algo, mira, que se cambie el nombre. Yo quedé pensando: bueno, vamos a ver.

Al poco rato, viene el sanitario y dice: -¡La filiación! Digo: -¿Qué afiliación ni qué cuartos? Ya te la di, la afiliación. No, tengo que llevar la filiación. Hay que hacerla nueva. -Pues, yo me llamo Pedro Puig Gracia. -¿Procedente? -Procedente de Guils, provincia Lérida. Bueno. Ya está.

Al poco tiempo, las fuerzas de Franco se hacen cargo de los juzgados, de los hospitales, ... y nos quitan a todos los que éramos de la República, nos quitan y nos llevan al Hospital de l'Aliança Obrera, l'Aliança Obrera, que está muy cerquita, casi tocando del Hospital de Sant Pau.

Allí retroba el Dr. Masferrer qui li dóna instruccions per treure's el guix ell mateix (amb aigua, una navalla i molta paciència).

Un dia, els fan baixar tots al pati amb enganys i els carreguen en camions al camp de concentració d'Horta de Barcelona: un edifici nou d'obra, sense finestres ni portes ni res:

Vienen unos camiones y nos cargan en los camiones. Y nos llevan a un campo de concentración que había en Barcelona, en Horta, a Horta.

Allí era ... un cuartel militar nuevo y no estaba terminado... se ve que por asuntos de la guerra lo habían parao. Ni había ventanas ni había puertas, no había más que los suelos hechos, unos suelos de cemento. Y nosotros allí, sin ropa ni nada tirados allí al suelo y yo la pierna que m'hacía mucho mal. ¡Ay madre, qué pasemos!

L'obertura del camp es decreta el 10 de febrer i comença a rebre presoners després del condicionament mínim imprescindible de l'espai: instal·lació de la filferada que rodejava el complex, construcció d'unes quantes garites de vigilància i habilitació de soterranis per als interrogatoris. L'acondicionament era tan precari que ni tan sols hi havia latrines: les havien de fer els mateixos presoners cavant una rasa a l'exterior (MONFORT, 2007: 198-246). La vida dels presoners estava marcada per la fam i el fred. Com que l'edifici va començar a funcionar el febrer de 1939 i el pavelló Llevant era un edifici inacabat, els captius patien les inclemències del temps i havien d'arrencar els marcs de fusta de les finestres per escalfar-se i qui tenia manta l'havia de compartir. A més va ser un final d'hivern extremadament fred.

²⁴ El dijous 26 de gener de 1939 Barcelona va ser ocupada per diverses divisions de l'Exèrcit del Nord, dirigit pel general Fidel Dávila Arrondo. En un sol dia i amb uns 90.000 soldats, Franco va aconseguir sotmetre la capital catalana.

²⁵ Segons explica Monfort (2007:210), era una estratagema habitual, però les autoritats franquistes ho sabien: "se da frecuentemente el caso de prisioneros de guerra que empleando nombres falsos u otros subterfugios demoran el resultado de su clasificación, y por tanto su paso a Batallones de Trabajadores o aparición de responsabilidades mayores".

Un bon dia, els guàrdies els fan sortir al pati i formen un grup de 100 homes, entre els quals està Miguel – amb el seu fals nom, Pedro Puig Gracia- i en camions els porten a Banyoles.

Segons el testimoni de Miguel, a Banyoles els obliguen a fer treballs forçats²⁶, per carregar pedres des d'un barranc cap a munt, per a reconstruir un pont²⁷, però les condicions són infrahumanes: els homes estan mig morts, per falta de menjar.

Un buen día dicen: Venga, todos afuera... al patio, a formar allá al patio. Todo el mundo fuera. Vamos al patio, allá fuera y había un oficial, con un tío allí nombrando nombres. Y en aquel momento me nombran a mí: "Pedro Puig Gracia". –"Presente". –"Allí, al grupo". ¡Buenooo! ¿Dónde nos llevarán éstos ahora?

Éramos así como un grupo d'unos 100, un grupo grande. Vino una rastra de camiones y nos llevaron a Banyoles, Banyoles, a la provincia de Gerona.

¡Allí tirados por... por unos garajes que había, mira, una miseria!, y nos llevaban allí para que subiéramos piedras de un barranco pa'riba que habían tirado un puente, pa' volver a hacer el puente. Mira, yo creo que nadie tocó una piedra, ¡bah! ¡Si no había comida!, ¡estábamos todos medio muertos...!

Després els condueixen al Castell de Figueres. Ell planeja fugir en qualsevol descuit dels guàrdies, ja que eren a prop de la frontera, però no hi ha ocasió, perquè al dia següent els fan baixar a l'estació de tren i els tanquen en vagonets de transport de bestiar tancats per l'exterior amb un cademat a Irún, passant per Barcelona i Saragossa. A Irún, els fan baixar i Miguel pensa a escapar perquè la frontera està només a 50 m, però no pot, perquè novament els carreguen en vagonets de transport de minerals fins a Elizondo, a un convent de Caputxins, on han de dormir al ras, sobre el ciment:

Para el tren y abren las puertas, y dicen: "¡Todos abajo, venga, todos abajo!"

Mira, y estábamos en Irún, Irún, ...allí está la frontera a 50 metros, 50 metros de Irún, allí está la frontera francesa. Digo: "¡Ay, aquí, si nos dejaran por aquí...!"

¡Pues no! Nos cogieron otra vez con otro tren, un tren descubierto, unos vagones de esos de llevar mineral, y nos cogen por aquella ría abajo, abajo, abajo y nos llevaron a Elizondo, un pueblecillo que se llama Elizondo y hay un convento de capuchinos y allí nos metieron en el convento de capuchinos [...]. ¡Otra vez a dormir allí en el cemento!

Al dia següent en camions s'enduen a la majoria. Com que no hi ha prou camions, uns 20-30 homes es queden allí. Segons Miguel, els frares els donen una mica de conversa i menjar que, en aquella misèria extrema, ja semblava molt.

¡Ay madre de Dios! Bueno. [...] Se ve que no había bastantes camiones para todos. Bueno, los frailes se portaron muy bien con nosotros, nos hablaban, nos daban algún bocadillo, un poco, era muy poco pero lo poco era mucho.

²⁶ El Camp de Concentració d'Horta servia a més de classificar i adoctrinar, per enviar presoners a batallons on purgarien la seva pertinença a las "Hordas rojas". Les feines realitzades pels batallons de treballadors se centraven en la recuperació de material bèl·lic, la reconstrucció d'infraestructures i el condicionament d'instal·lacions. El Camp de concentració d'Horta va servir per crear 4 grans batallons que van ser posats a disposició del Servicio Nacional de Regiones Devastadas i enviats fora de Catalunya. Van ser els números 168, 169, 170 i 171.

²⁷ Suposem que és el Pont de l'Aigua, volat el 4/2/39 per l'exèrcit republicà en la seva retirada. Un de nou s'inaugura el 4/2/40, en l'aniversari de l'entrada de les tropes franquistes a Girona.

Ja de dia, un camió els porta fins al Roncal, als Pirineus, a un camp de treball on era la resta, a picar i cavar per a fer carreteres. Miguel hi resisteix 15 dies en condicions deplorables: sense roba, bruts; no hi havia aigua, ni menjar, ni mitjans per rentar-se²⁸.

Y vemos que el camión se tira por aquella ría arriba, la valle en el Roncal, hacia los pirineos. A pues, bueno, digo, parece que voy bien, parece que vamos bien... Allí a los Pirineos me gustaba.

Y por aquel valle arriba, arriba, llegamos ya a un pueblecillo, el pueblecillo se llama el Roncal. Eso es de la parte de Navarra. Mira, llegamos allí, y allí estaban los otros y cuando vi allí un montón de picos y palas y carretillas ¡Ay, ya verás! Allí estábamos nosotros. ¡Mira: un pico, una pala, a hacer una carretera, una carretera en los pirineos!

¡Ay madre de Dios! Total, estábamos desmayados, sin ropa, sucios... ¡Ay madre de Dios! Bueno... Allí estuvimos una semana o dos... muy poco. ¡Allí no había en aquel pueblo retretes, ni había agua, ni había pa' asearse, ni había na! ¡Ay aquella era una pena...! los hombres salíamos al trabajo y to'l mundo se iba allí pa'l bosque a hacer sus cosas, a orinar, a bajar el pantalón...

Però, un matí decideix escapar. Fent veure que va a fer les seves necessitats al pinar, quan ningú el veu, s'enfila muntanya amunt i fuig. Al dia següent, troba un pastor i li pregunta per la frontera francesa:

Una buena mañana dije: ¡ah! esta mañana va a ser la mía. Llego al trabajo, dejo el pico allí al trabajo y me voy como aquel que va a bajar el pantalón allá a los pinos. Mira, me enfilé por aquellos pinos, arriba, arriba, ¡no m'han visto más! Aquella noche dormí por allá arriba, casi los Pirineos, debajo de los árboles. Pero al día siguiente ya encontré por allí un pastor y le dije:

–“Oye, ¿Puede usted decirme dónde está la frontera, la frontera francesa?”

–“¿Y pa' qué quiere ir pa' la frontera?”

–“Quiero pasar a Francia”.

–“¿Que no sabe que si lo cogen, lo va a matar?”

–“Ya lo sé, ya lo sé eso, ya lo sé”.

–“Bueno, pues, yo le voy a indicar bien. Pero si lo cogen, como usted está muerto, nunca diga que yo... que usted ha hablado conmigo... ni que me ha visto”.

Digo: –“No, yo juro que yo no diré nada de usted”.

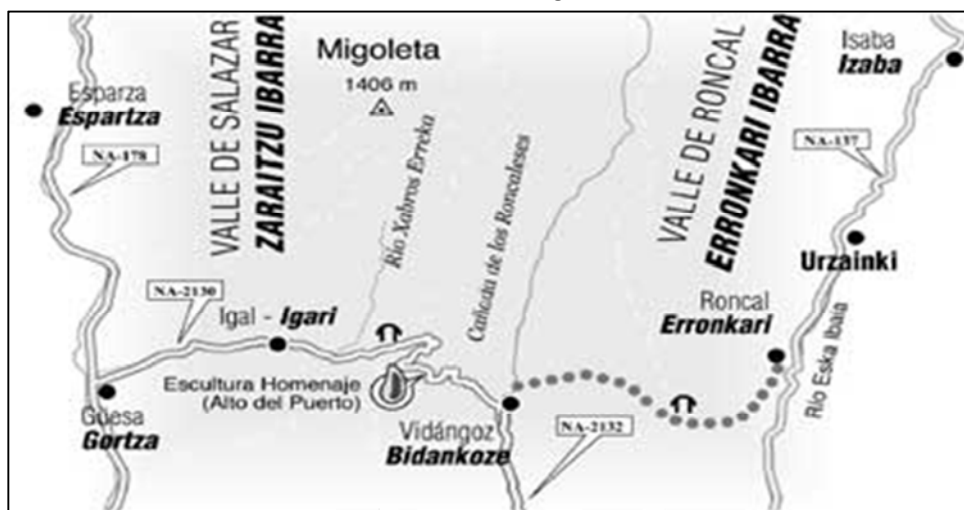
–“Pues ¡mire! esta montaña arriba aquel pico de aquella montañilla, que hay una roca, si pasa por aquella roca de allí, si pasa por la derecha de aquel piquito que se ve, de aquella piedra, aquella vaguada ... allí hay vigilancia, pero si usted pasa del pico aquel por la parte de la izquierda, allí no hay nadie, puede pasar tranquilo.

–“Mira. Pues muchas gracias, muchas gracias. Voy a probar”.

²⁸ Acabada la guerra, més de 2.000 presoners antifranquistes són traslladats a les valls del Roncal i Salazar, al Pirineu navarrès, per obrir una carretera de muntanya. El maltractament infligit perseguia doblegar física i psíquicament els vençuts de la guerra, i els presoners havien de sobreviure en condicions extremes. Cf. E. BEAUMONT i F. MENDIOLA (2006).

Imatge 21. El pavelló Ponent (esquerra, 5000 m²) era el magatzem. Llevant (dreta, 22.800 m²) va servir per allotjar els presoners.
Font: AGDB, FF. Autor: desconegut. Entre 1939 i 1946.

Imatge 22. Mapa de la carretera Igal-Vidángoz-Roncal que van fer els presoners. Font: "Esclavos del franquismo en el Pirineo" (Txalaparta, 2006)

Imatge 23. Grup de presoners en la construcció de la carretera Vigandoz-Roncal. 1940

6. 8 setembre 1939: la llibertat?

Seguint les indicacions del pastor, el 8 setembre de 1939 Miguel creua la frontera amb França:

Nunca no me s'olvidará. Era un ocho de setiembre de 1939. Mira. Cuando llegué al pico de la montañilla aquella, tocaba un sol... me quedé sentado allí en una roca y me quedé dormido.

Mira, cuando me despierto, salté para la otra parte, pa' bajo, pa' bajo, pa' bajo... estaba to' aquello pelao, no había nada. Pero ya había bajado, bajado, ya encontré bosque, allí había pinos, había de todo. Pasé todo aquello pa' bajo y encuentro a un pastor francés.

Un pastor francès li confirma que està en territori francès i, a petició de Miguel, li indica com arribar a la comissaria de policia més propera i comenta que ja han passat molts espanyols fugitius per allí.

Durant la baixada, es fa de nit i la passa en un paller. A trenc d'alba, es dirigeix cap al poble més proper, que hem identificat amb Sainte-Engrâce. Mentre camina per la carretera, troba una dona –que resulta ser l'esposa d'un policia- en bicicleta, que el mira insistentment. Al cap de poca estona, advertida per la dona de la bicicleta, arriba la policia francesa, que el deté i el porta a la comissaria. Allí, un cap de policia el vol repatriar. Davant la negativa de Miguel a tornar a Espanya, l'oficial l'amenaça amb anar a la guerra o a un camp de concentració. Mentre espera la seva nova destinació, dorm i menja a una pensió propera, i passa el dia a la comissaria tallant tascons de fusta per a l'estufa:

Mira, al llegar a la comisaría, ¡ja!, allí había un jefeazo, me quería volver pa' España.

Digo: –“¿Qué tal? ¿Que no está bien de la cabeza o qué? ¿Cómo voy a volver yo España, si no, ya no habría marchao!”

–“Mira, ¡pues tendrás que ir a la guerra!”

–“Iré a donde ustedes me manden.”

–“¡O irás a un campo de concentración!”

–“A donde ustedes me manden, pero no a España.”

Bueno. Mira, allí estuve dos días, y había un hotelillo, una posada, tocando de la comisaría. Allí me daban de comer y allí dormía. ¡No estaba mal! pero durante el día estaba en la comisaría y al patio cortando palos, capos pa' la estufa, pa' l'invierno, pa' la estufa, pa' calentarse ellos. Mira, una sierra que no cortaba, ¡ah!, allí todo el día rascando, cortando tacos.

Finalment Miguel és conduït al camp de presoners de Gurs²⁹. Només arribar, els espanyols allí internats el cusen a preguntes sobre la situació a Espanya, però ell no en sap gran cosa perquè ve d'un batalló de treball. Miguel denuncia que alguns l'acusen de ser un espia de Franco, falses acusacions que l'encenen i, en un atac de còlera, salta la tanca i se'n va del camp:

Y a los dos días, me cogieron y me llevaron a ... al campo de prisioneros, el campo de Gurs. Mira, allí estaban todos los españoles de la guerra. ¡Ay, cuando llego allí, uy aquello, mira!

[...] Inventaron que era un agente de Franco, un espía de Franco, ¡Ay, mecagüen! ¡Desgraciados, aquí os vais a morir todos! Mira, me cabreeé, salté la valla, salté la valla al día siguiente, y me fui a la puerta principal.

²⁹ El camp de Gurs era un camp de refugiats construït pel govern francès el 1939, després de la caiguda de Catalunya i la fi de la Guerra Civil espanyola, per tal d'acollir tots els qui s'exiliaven voluntàriament per temor a les represàlies del franquisme. Cf. GASPÀR CELAYA (2010: 61-63; 254-255).

Davant les autoritats del camp i amb un intèrpret espanyol reclama que vol sortir del camp. Com marcava el protocol del moment, li plantegen dues opcions: o formar part de la infanteria a França³⁰ o allistar-se a la *Légion étrangère*³¹. Miguel tria anar a la Legió per un període de 5 anys, perquè creu que la guerra durarà més temps. I no es va equivocar...

Digo: –“Aquí vengo, que quiero salir del campo. Quiero ir a donde sea, a la guerra, de militar, a donde sea”.

–“Bueno, vas a ir de militar. ¿A dónde quieres ir? A infantería sin el país o quieres ir a la Legión Extranjera?”

–“¡A la Legión Extranjera!”

–“¿Para cuándo tiempo quieres ir? ¿Para la duración de la guerra o para 5 años?”

–“Pa’ 5 años, porque la guerra va a durar más de 5 años”.

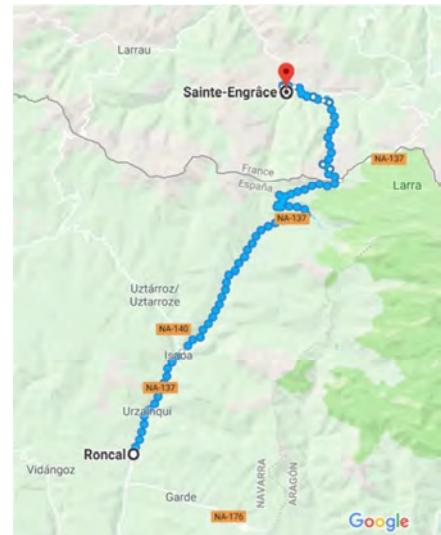
Claro, el jefe eso parece que entendió lo que yo había dicho. –“¿Que’st qui’l dit?” Pero ... y el intérprete le dijo:

–“Ha dicho que irá pa’ 5 años, que la guerra dice que va a durar más de 5 años”.

¡Uhh, el jefe me metió una mirada! Pues duró más de 5 años, la guerra. Bueno, ya no entré más al campo.

Imatge 24. Sainte-Engrâce. Vista general actual

Imatge 25. Ruta des del Roncal fins a Sainte-Engrâce

³⁰ Segons la Llei decret 12/4/1939, tots els homes estrangers de 18 a 40 anys havien de col·laborar a la defensa de França. En aquesta opció, hi havia diverses possibilitats: GTE/CTE (grups de treballadors estrangers), TODT, EF, etc.

³¹ L'opció de l'allistament a la Legió estrangera francesa (GASPAR CELAYA, 2010: 122-125), plantejava també dues possibilitats: ingressar 1) als RMVE (*Régiments de Marche de Volontaires Étrangers*), cosa que significava allistar-se per la durada de la guerra (la instrucció militar es feia, llavors, a França i la lluita, a les Ardenes) o 2) als RMLE (*Régiments de Marche Légion Étrangère*), cosa que implicava allistar-se per 5 anys. Segons el Service Historique de la Défense (SHD 12P 293), es van acollir a aquesta modalitat 8.000 espanyols; aquests van ser traslladats a Sidi Bel Abbès (Algèria), que era on estava la Caserna general de la Legió.

Imatge 26. Ubicació del camp de Gurs

Imatge 27. Internats i guàrdia al camp de Gurs. Estiu 1939

Imatge 28. Internats vascos a Gurs. Estiu 1939

Imatge 29. Visita al camp de Gurs. Desembre 2018

7. D'una guerra a una altra: un legionari francès

Segons Miguel, aquella mateixa tarda el van portar a un centre de reclutament prop de Lyon³². Segons la documentació obtinguda dels Arxius del Mémorial de la Shoah (Fonds UEVACJEA – Mémoire des hommes), Miguel fou inscrit a l'Oficina de Reclutament de Pau (64), a la Sena Regió Militar de la Légion étrangère. Allí, Miguel recorda que ja no va passar gana, ja que els donaven menjar en abundància.

Com es pot observar al llistat de l'oficina de reclutament de Pau (cf. imatge 30), on apareix el nom de Miguel Quintillà, el funcionari francès cometé un error de transcripció del nom del poble de Miguel: *Rouey*, en lloc de *Purroy*, error força habitual, atès que els legionaris estrangers al principi no parlaven francès i es produïen sovint errors com aquest³³.

Mira, allí me tuvieron afuera to'l día y a la tarde me llevaron a un centro de recuperación, también, muy cerquita de Lion, Lion, de la segunda capital de Francia, Lion.

Bueno, pero allí ya nos daban comida, ya nos daban comida, eso ya ... ya valía la pena. Allí estuvimos 2, no me acuerdo, 2 o 3 días y a los 2 o 3 días nos cogieron con un tren y nos llevaron a Marsella, nos llevaron a Marsella.

Miguel, ara ja legionari, és traslladat en tren a Marsella. Els legionaris espanyols, després d'estar concentrats a la fortalesa militar de Saint Jean, desembarquen a Oran (Algèria), fins al seu trasllat fins a la Caserna general de la Légion, a Sidi Bel Abbès.

Allí, explica el nostre protagonista, va trobar moltíssims fugits de la guerra civil espanyola, nois més joves que ell, que llavors ja tenia 32 anys. A la caserna els donen uniforme i tot el necessari per al benestar i la higiene, però sota una disciplina militar extremadament severa:

Mira, cuando entramos en el cuartel general allí de Sidi bel Abbés, allí había españoles, de la guerra española claro, muchachos jóvenes, bueno, había más que moscas. Por nosotros, el grupo este, allí nos vistieron, nos dieron ropa, nos dieron unas duchas, ... allí salimos nuevos. Pero ah, amigo, había una disciplina negra, aquello era disciplina.

Segons el testimoni de Miguel, després d'un mes i mig de dura instrucció a l'inhòspit desert (*"un pueblecillo por la parte del Sáhara. ¡Qué terreno más seco! no había na' más que unos pinchos de unos cardos que parecían agujas, nunca me s'olvidará, jahh, qué asco era aquello!"*), tornen a la caserna general de Sidi Bel Abbès.

El 20/2/40 es constitueix a Sidi Bel Abbès la *13e Demi-Brigade de Marche* de la Légion Étrangère (13e DBLE), formada per 500 espanyols i comandada pel tinent coronel Raoul Magrin-Vernerey.

El 12/3/40 es produeix la capitulació de Finlàndia. Llavors té via lliure l'operació Avonmouth, que tenia per objectiu tallar les importacions alemanyes de ferro procedents de Suècia; francesos i britànics acceleren els preparatius per intervenir a Finlàndia, a la zona del fiord de Narvik. El 15/4/40 es va crear un cos d'intervenció format per la 1a divisió de Caçadors de Muntanya, comandada pel general Béthouart, la Brigada Autònoma Polaca de Caçadors de Podhale i la 13e DBLE, a les ordres del tinent coronel Magrin-Vernerey.

³² Sabem per Gaspar Celaya (2015:181), que a la fortalesa de Vancia, al nord de Lyon, hi havia un Dépôt Métropolitain de la Légion Étrangère de Sathonay, creat el 2 de setembre de 1939, depenent del DCRE de Sidi Bel Abbès. Segurament, Miguel es refereix a aquest lloc.

³³ Aquest error en el nom del poble és el motiu pel qual Miguel Quintillà no apareix en l'exhaustiva llista d'aragonesos exiliats a França elaborada per Gaspar Celaya (2010).

Totes aquestes dades venen confirmades fil per randa pel testimoni de Miguel, que explica que a Siddi Bel Abbès van formar mitja brigada per anar a la guerra i que els espanyols, inclòs ell mateix, van els primers a formar-ne part. Ara bé, en aquest punt Miguel afirma que va ser el general De Gaulle qui se'n va fer càrrec, en lloc del tinent coronel Magrin-Vernerey.

Miguel recorda que des d'Algèria els porten a França, concretament a Marsella, on s'hi queden una setmana: allí els donen roba, armes, un bon equip, raquetes per caminar sobre la neu, provocant el seu desconcert, ja que no endevina perquè necessiten raquetes si a Marsella no hi ha neu³⁴:

Yo no sé qué pasó... que acordaron de hacer un grupo pa' salir fuera, a la guerra, a algún lao.. claro, los españoles los primeros ... bruummm! todos fuera. Total hicieron un grupo de... media brigada... ¡media brigada! Y se hizo cargo... el general De Gaulle ... el De Gaulle ... ese que tiene aquella nariz como una trompa... una nariz igual que un elefante... ay madre de dios! Y nos cogen y nos llevan pa' Francia.

Bueno. Y allí a una parte de Marsella, no sé, a un pueblecito, allí estábamos. Allí estuvimos ... como una semana. No mucho más de una semana. Allí nos dieron ropa, allí nos dieron armas, allí nos dieron... de tó... ¡pero un equipo! bien equipaos... hasta unas raquetas pa' los pies, pa' andar por encima de la nieve... Digo: ¡Pero estarán locos! Pero si aquí no hay nieve!

Segons explica Miguel, feta la instrucció a Marsella, embarquen en un vaixell, sense saber el seu destí. Però, recorda, el buc que els transportava s'aturà imprevistament, fent molt soroll. Miguel conclou que el vaixell demanava auxili, ja que estaven avariats:

Nos cogieron con un barco, allí, en Marsella y nos metieron en el mar. Y anda que te anda por el mar. ¿Y dónde vamos? Y nadie sabía. Bueno. Pero una noche no sé qué empezó... el barco parao...parao, i toda aquella brigada dentro del barco; el barco chillando: uh, uh, uh... toda la noche ... pidiendo auxilio: ¡pues que lo habían averiao! Yo no sé lo que fue. Yo no sé si fue remolcao o cómo fue, pero llegamos a un puerto del norte de Inglaterra; un puerto que se llama Glasgow.

Miguel explica que baixen del vaixell i després d'un parell d'hores, els embarquen en un altre vaixell, l'anglès *Monarch of Bermuda*, on s'assabenten que van a Noruega a fer fora els alemanys:

Mira, cuando llegamos allí, nos apeamos del barco, vi aquellos paseos, aquellos jardines tan verdes, tan limpios: ¡qué bonito era aquello! Digo: ¡qué lástima, esto me gustaba! Bueno, allá estuvimos una hora o dos; ya nos embarcan otra vez, a otro barco, a un barco inglés, un barco inglés muy bueno, muy grande que se llamaba "El Bermuda", "El Bermuda", y allí ya nos enteramos de que íbamos a Noruega, a quitar a los alemanes de Noruega.

Segons fonts oficials³⁵, el comboi navegà en bloc sense que els seus integrants coneguessin la seva destinació fins el 5 de maig, quan es va dividir en dos sub-combois: el Chennceaux, el Colombie, el Monarch of Bermuda (que havia substituït el Providence) i el Mexique, navegaren rumb a Narvik, mentre que la resta de l'expedició es dirigí cap a la costa noruega de Namsos.

Sobre l'avaria que recorda Miguel, els registres oficials la confirmen³⁶, ja que el transatlàntic "Général Metzinger" és víctima d'una col·lisió amb el vaixell britànic "Historian" al Canal de Saint-Georges, mentre

³⁴ Com sabem per Sancho de Beurko els legionaris van substituir l'uniforme i equipament habitual per un altre adaptat per moure's i camuflar-se entre la neu: <http://www.fightingbasques.net/es-es/13e-Demi-brigade>.

³⁵ <https://www.naval-history.net/xDKWW2-4005-14MAY01.htm>

³⁶ Cf. MAJOLET – BRUNEL (2010).

que el "Providence" es queda sense combustible. Els legionaris de tots dos vaixells són transbordats al buc "Ville d'Alger" i al transatlàntic "Monarch of Bermuda", que es fan a la mar l'1/5/40 i desembarquen el 7/5/40 a Harstad-Ballangen a la península d'Haafjeldet.

PUEYO YUSTE José	8.9.1908	espagn.	Lég. Etrang	PAU	82
LOARRE					
PUIG GRAU José	28.12.1914	?, ?	d°	d°	
PERPIGNAN					
PUNTSCHARD Adam	24.7.1914	suisse	d°	d°	
MOOSBURG					
PUYO PARDO Joaquín	11.5.1908	espagn.	d°	d°	R.D.2 letz; 19.10.1939
LUNA					
QUERO CHICA Juan	13.9.1916	d°	d°	d°	
Antonio	PORENN				
QUILES Jean	24.6.1918	d°	d°	d°	
ELCHE DE LA					
SIERRA					
QUINTANA José	5.10.1917	d°	d°	d°	
SON BENITO					
QUINTILLA Miguel	15.8.1907	d°	d°	d°	
ROUEY					
RABAT Messaoud	RABAT Messaoud	d°	d°	d°	engag. résilié le 27.11.1939
27.11.1911					
TAZA					

Imatge 30. Fragment del llistat de l'oficina de reclutament, on apareix Miguel Quintillà

NOM : QUINTILLA	REPÈRES de classement
Prénoms : Miguel	Section :
Né le 05-08-1907	Groupe :
à ROUAY	SiGroupe :
Département : Espagne	Affectation :
Numéro d'immatriculation au recrutement :	Classe de mobilisa- tion :
1939/86856	Grade :
Département de domicile :	
RÉPERTOIRE ALPHABÉTIQUE DU FICHIER DE SITUATION MILITAIRE	
	
N° 1.001-B de la nomenclature-générale. AIA-1.63.4068	

Imatge 31. Carnet identificatiu LE

Imatge 32. Legionaris a la caserna de Sidi bel abbés. 1940

8. La campanya de Noruega

Miguel explica que arriben a Noruega, però no sap precisar més, només que és un territori ple de canals i que el vaixell, que era gran, no podia entrar-hi:

Bueno, vamos con el barco aquél inglés, ya llegamos a Noruega. No sé qué parte de Noruega sería. ¡Claro! pero este país de Noruega está dentro del mar: son montañas y canales; entre montaña y montaña, hay unos canales de agua que hace miedo. Claro, el barco ese grande no se puede meter por allí, pero allí nos descargaron y cogieron dos barquillos de esos de guerra, que se llaman destroyers, destroyers de bolsillo, con una rastra de cañones cada uno...que hacía miedo. Bueno, allí metieron a la media brigada entre los dos barcos.

Efectivament, 3 batallons britànics desembarquen al nord del Lofotenfjord, als quals s'afegeixen la 27e Demi-brigade de caçadors alpins i la 13e DBLE, amb uns 900 espanyols a les seves files. Mentre els caçadors alpins francesos i tropes noruegues prenen l'ofensiva al nord de Bjerkvik, la 13e DBLE i els carros Hotchkiss de la 342e CACC desembarquen sota el foc enemic i durant més de 3 setmanes combaten a Bjerkvik i, posteriorment, a Narvik³⁷.

Segons el nostre protagonista, quan van obrir foc, en ½ hora no va quedar res de la costa i un cop recuperada la calma, van desembarcar per iniciar l'atac per terra.

Els alemanys, que s'havien parapetat dalt de la muntanya, van començar a disparar. Miguel recorda moltes baixes, però finalment, van poder pujar i expulsar les tropes alemanyes cap a la frontera finesa:

Bah, y s'enfiló por uno de aquellos canales pa' dentro, pa' dentro, pa' dentro, ... y cuando así a la punta d'un canal d'aquellos... mira...había unas casitas en toda la costa, allí por los dos lados del canal ese, unas casitas de ladrillo muy bonicas... ¡qué pena! Abrieron fuego, mira, y en media hora no quedó allí un ladrillo sobre ladrillo, allí lo quemaron todo! Bueno, y dijo el jefe: aquí no se apeará nadie hasta que no esté todo limpio y tranquilo. Mira, cuando les pareció, dijo: venga, todos a las barcas, unas barquichuelas que hay, que llevaban al lado de los barcos... adentro de las barquillas y pa' la tierra. Vamos pa' la tierra: ahahaha! los alemanes se habían parapetado arriba a la montaña y, mira, empezaron a hacer fuego: ¡ay, madre mía! Allí tuvimos muuuchas bajas, muuuuchas! ¡Ah, pero bueno! Pudimos subir pa' rriba, pa' rriba, pa' rriba, pa' rriba y los echamos de aquel, de aquel terreno, de aquella parte los echamos a la frontera de Finlandia, ale, se marcharon pa' fuera.

Als 2-3 dies, els ordenen anar a lluitar a Narvik. Un canó alemany ubicat a la boca d'un túnel els disparava des de terra. Però des del *destroyer* on era Miguel i els seus companys, es va contraatacar amb trets fins que aquella posició alemanya fou totalment destruïda. Eliminat el perill directe, desembarquen.

Miguel comenta que, a diferència de Bjerkvik, les baixes van ser molt menors i que van aconseguir el replegament alemany amb força facilitat:

Pero ah, amigo! antes de llegar allí, había un cañoncillo instalao en una [no s'entèn] que había allá en el pueblo ese, en la boca de un túnel y el cañón estaba encima de un vagón, de un vagón descubierto y asomaba la ... el cañoncillo a la boca del túnel ¡y nos metía cada cañonazo! Bueno, pero dijo el del barco: ¡deja, dejármelo a mí: verás! Lo localizó y cuando sacó el morrillo pa' tirarnos, ¡le metió una descarga, que hizo polvo el túnel y el... y el vagón, y el cañón, allí se hizo to' polvo!

³⁷ Cf. <https://www.mve2gm.es/paises/bando-aliado/francia/legion-extranger/a13e-demi-brigade-de-legion-etrang%C3%A8re/>

Bueno, ya desembarcamos nosotros con las barcasas aquellas y allí hubo alguna baja, pero aquello no fue tanto... total, que nos apoderamos del pueblo aquél casi tranquilamente. Los alemanes se retiraron, fueron a Finlandia.

Aquesta descripció de Miguel encaixa perfectament amb el relat oficial³⁸.

Els legionaris són enviats a Narvik per a destruir el seu port i les instal·lacions ferroviàries. L'operació, prevista per al 28/5/40 a mitjanit, és assignada a la 13e DBLE, amb el suport d'un batalló de Noruecs. La segona companyia del capità Gilbert té com a objectiu fer-se amb una posició alemanya en un terraplè del ferrocarril. El punt d'embarcament pateix el foc dels canons alemanys, instal·lats dins dels túnels del ferrocarril.

A les 8 del matí, la Luftwaffe i les tropes de muntanya alemanyes llancen un atac violent contra la segona companyia. Llavors, el cap de pont es veu amenaçat, però finalment Narvik és presa pels soldats de la Legió i els alemanys són obligats a retrocedir cap a la frontera sueca seguint la via del tren.

Ara bé, la guerra a França no va permetre concloure definitivament aquest "episodi noruec" que va costar la vida a 250 soldats, dels quals 60 soldats i 7 oficials pertanyien a la 13e DBLE i, al menys, 16 eren espanyols³⁹.

Però del 4 al 7 de juny, els 25.000 homes són evacuats en secret, ja que havien rebut l'ordre de marxar de Narvik i tornar a Gran Bretanya, ja que Alemanya havia envaït França. Els legionaris francesos són els últims a marxar.

Analitzant les dades, encara que poc concretes, de la batalla que proporciona Miguel, em plantejo la hipòtesi que Miguel estava al 2n batalló de la 13e DBLE.

Imatge 33. Monarch of Bermuda

³⁸ El 14 de maig els legionaris desembarquen en llanxes baleneres i barcasses d'aterratge. Amb el suport de l'artilleria naval, l'exèrcit va intentar ocupar les posicions elevades que envolten Bjerkvik i finalment, controlen el port que estava en ruïnes després de dues hores d'intensos combats. El segon batalló pren el campament de Meby Elvegaard, amb el recolzament de dos tancs. Una rereguarda alemanya cobreix la retirada i aconsegueix destruir un dels tancs. Tres espanyols intenten escalar fins un cingle: és la famosa la conquesta de la cota 220, posició elevada alemanya protegida per diverses metralladores, en la qual van participar 39 legionaris de diverses nacionalitats -14 d'ells espanyols-. En aquesta gesta, tres legionaris espanyols van escalar la paret del terraplè on eren les metralladores: dos legionaris va ser abatuts però el tercer, el sergent gallec Gayoso, aconsegueix arribar a la posició enemiga i amb granades elimina els soldats alemanys que allí defensaven el niu de metralladores i s'encarrega d'inutilitzar la darrera metralladora alemanya, actuació per la qual va rebre la Medalla militar francesa. La 13e DBLE fou sotmesa a nombrosos atacs aeris, perdent la vida molts homes, entre els quals hi havia el cap del segon batalló, el comandant Guéninchault. Cf. <https://www.mve2gm.es/paises/bando-aliado/francia/legion-extranger/a13e-demi-brigade-de-legion-etrang%a8re/>; GASPÀ CELAYA (2015:222) i ARASA (1991:31).

³⁹ La majoria van morir el 28 de maig. Altres espanyols van ser capturats pels alemanys, com el sergent legionari català Joan Ramon Pujol de Vilallonga, fill d'un alcalde de Lleida i conegut playboy de l'època, que, com altres foren torturats per la SS i després afusellats al propi camp de batalla a Narvik. Els cossos dels soldats de l'exèrcit francès que van morir a la batalla de Narvik van ser enterrats al cementiri militar de Franske Kirkegarr de Narvik, on hi ha un monolit commemoratiu amb els seus noms. Els noms es poden consultar a www.memorial-genweb.org.

Imatge 34. Legionari destinat a la campanya de Noruega

Imatge 35. Itinerari de les tropes franceses cap a la campanya de Noruega

Imatge 36. Ref. DG 16-338. Vista de Narvik. Maig 1940.
Fotògraf desconegut.

Imatge 37. Referència DG 16-294. Bombardeig naval de les posicions alemanyes de Bjerkvik (Noruega) davant el desembarcament d'elements del CEFS (maig 1940). Fotògraf SCA desconegut.

Imatge 38. Monument commemoratiu al cementiri de Narvik

9. La 13e DBLE a UK

La 13e DBLE arriba a Brest el 15 de juny per participar a la formació del *Réduit Breton* per intentar plantar cara a l'ocupació alemanya. La companyia és transportada en tren fins Rennes, però llavors reben l'ordre de tornar a Brest, des d'on serà evacuada cap a Anglaterra sota les bombes de la Luftwaffe. Miguel explica aquesta evacuació en els termes següents:

*Bueno, allí estuvimos ... un par de semanas, pero llega una orden que... los alemanes parece que iban a entrar a París. Claro, el general De Gaulle dice: vamos pa'llá. Yo no sé, no puedo saber de dónde, qué clase de barco nos trajo otra vez de aquí a Francia, pero ese viaje fue rápido. Y llegamos a **Marsella** otra vez. [...]*

*Y nos cogió un día, nos metió en un tren y fuimos muy lejos, muy lejos en dirección... en dirección a París. Y llegamos a una estación y para el tren, y allí estaba el jefe de estación y dijo: "¿Dónde vais?" Y dijo **De Gaulle**: "Pues, no lo sé, a ver si encuentro el frente". Dice: "¿Qué frente? ¡Si no hay ningún frente! ¿Que no sabéis que el gobierno francés ha entregado Francia a los alemanes? Mira, los soldados están en el cuartel". "¡Buenoooo! Bueno –dice– ¡vaya hombre! ¿Y ahora qué hago?". Dice: "Tú sabrás lo que vas a hacer".*

*Mira, allí había para el tren, porque no había carbón en la máquina. Entonces todo andaba bajo carbón. Y nos dijo **De Gaulle**: "Anda, bajar a esas viñas y subir eso que han podao, puños de eso que han podao, subirlo aquí pa' meterlo en la máquina". Claro, cien o doscientos hombres... pues en diez minutos hubo un vagón, un vagón de broza de ahí. Mira, empezaron a echar aquello a la máquina, aquella máquina se perdía, perdía, ahhh, una marcha tremenda.*

*Hacia **Marsella** otra vez. Llegamos a **Marsella**. Mira, allí, los franceses [...] que querían irse pa' fuera, no habían barcos, no había nada, no había carbón, ni había nada, ni había forma de ... Yo, **De Gaulle** no sé cómo se las apañó: cogió un barco, nos metió dentro del barco, y nos metió dentro y dijo: Mirad, muchachos, no hay carbón; la máquina no anda, no podemos salir de aquí. Así es que, mira, este suelo, es de madera: arrancad tablones, unos tablones de 4 o 5 centímetros, gruesos... Mira, arrancando, haciendo polvo aquellos pisos, bajando abajo a la bodega, metiendo teiones de aquellos a la cadera, y, bueno, hicimos fuego y la caldera fue andando, andando, ... pudimos llegar a Inglaterra.*

Si analitzem el testimoni de Miguel, observem que hi ha alguns errors de identificació de persones i llocs, comprensibles atesa l'edat de Miguel quan enregistra el seu testimoni (tenia ja 100 anys) i la llunyania dels fets.

Així, per exemple, confon Marsella amb Brest, port al qual, desembarcà el que quedava de la 13e DBLE. També sembla una confusió l'esment al general De Gaulle, ja que, tot i que l'ordre d'incorporar-se al front de la batalla de França sí que venia directament del general De Gaulle, no crec probable que fos ell qui els acompanyés personalment en tren de Brest a Rennes i parlés amb el cap d'estació, etc. Segons les fonts oficials, el 15 de juny a la tarda, el general de Gaulle abandona Brest a bord del destructor Milan i desembarca a Plymouth el 16 al matí.

Podem suposar que, en lloc de De Gaulle, fos el general Béthouart, cap del cos expedicionari a la campanya de Noruega, qui va desembarcar a Brest. O bé el tinent coronel Magrin-Vernerey, àlies Monclar, comandant de la 13e DBLE.

També crida l'atenció l'anècdota que no hi havia carbó a la màquina del tren i que, per continuar, els soldats haguessin d'arreglar la llenya abandonada en unes vinyes. O que, un cop al vaixell, haguessin d'arrencar taulons del buc de l'embarcació per falta de combustible.

Sigui com sigui, el 21 de juny (tres dies després de l'*appel* de De Gaulle el 18 de juny), la 13e DBLE embarca i arriba a Escòcia, on es troba amb altres unitats dels cos expedicionari de Noruega a Trentham Park.

Segons Cornil⁴⁰, els supervivents de la 13e DBLE no van poder escoltar el discurs de De Gaulle. Els més "assabentats" només en sentiran parlar el dies següents a la premsa britànica o per rumors.

El capità Koenig, adjunt del tinent coronel Magrin-Vernerey, el convenç perquè vagi a Londres a una entrevista amb De Gaulle. També hi és el general Béthouart, cap del cos expedicionari de Noruega, el qual li permet fer una reunió amb els seus soldats, acantonats a Trentham Park, la tarda del 30/6/40, per a demanar als legionaris que s'uneixin a les forces de la France Libre. De 1.619 legionaris, uns 900 (dels quals 600 eren espanyols) decideixen unir-se a les FFL. La resta vol tornar a Casablanca (Marroc), amb el general Béthouart⁴¹.

Sobre aquest moment decisiu de la història europea, Miguel en dóna la seva particular versió:

Llegamos a Inglaterra, a un pueblo que se llama Bristol, en el puerto de Bristol. Bueno, ya llegamos allí. Desembarcamos. Y nos cogen con un tren y nos llevan a un campo que había unos árboles muy grandes, y había tiendas de campaña, y nos meten por aquellas tiendas de campaña. Buenos, nosotros, como estábamos cansados, en cualquier lado descansábamos. Bueno, pero amigo, mira, los españoles: uno por aquí, otro por allá, uno volvía, otro no volvía, se iban por allí, ahhh...

De Gaulle se cabreó y a los pocos días se cabreó y dijo: -"A ver, el que quiera seguir en la Legión que esté quieto y el que no quiera seguir a la Legión, que se salga aquí".

Mira, todo el mundo, todos los españoles ¡Bruuummm... a fuera! ¡No quedó ni uno! ¡Buenooo! El señor De Gaulle dice: -"¿Después que me habéis hecho tan buen trabajo y me habéis subido, ahora me hacéis esto? ¿Pues no sabéis que tenéis ir a un campo de concentración?". Nosotros callados.

Bueno. Nos cogieron en un tren y nos llevaron a un campo de concentración. [...] Bueno, a los 4 o 5 días de que estábamos allí, viene una brigadilla de policías franceses, les gendarmes, que llaman, y dicen: -"¡Venga, todos afuera, a formar, que vais a marcharos de aquí!".

Bueno, ¿dónde nos llevarán estos? Nos llevan a la estación, cogimos un tren, pero era un español que era el cabecilla de todo y en el tren nos dijo (pasó vagón por vagón); dice: "Mirad, muchachos, esto pinta muy mal; a lo mejor nos van a echar al mar, nos van a hundir. Cuando lleguemos en la estación, allí, en la estación que nos apeen, todos sentados en el suelo, en el andén, todos sentados encima de su macuto, de su equipo; que nadie se mueva, pase lo que pase, aunque maten a alguien, que nadie se mueva."

Com veiem, la versió del contingut de la reunió és força diferent de la donada per les fonts oficials, tot i que el resultat acabà essent el mateix. Sembla que a Miguel (i segur que a molts altres legionaris) no els va quedar gens clar què se'ls proposava, i sembla com si haguessin interpretat un altre tipus d'alternativa: o continuar a la Legió i seguir lluitant, o deixar la Legió i deixar de lluitar. Així sembla deduir-se de les seves paraules.

Sigui com sigui, Miguel i una colla de legionaris van decidir no seguir a la Legió (tampoc unir-se a les FFL de De Gaulle) i quedar-se a territori anglès.

⁴⁰ S. CORNIL (2009).

⁴¹ GASPAR CELAYA (2015: 324) i SHD/GR, 11P 249. La 13e DBLE participa a la desfilada del 14 juliol a Londres. Participarà a la majoria de combats de la France Libre, a Dakar, a Gabon, a Eritrea, a Síria, a Líbia, on destacarà a les batalles de Bir Hakeim i d'El Alamein, a Tunísia, a Itàlia i a França.

En arribar a Bristol, Miguel explica el que els historiadors consideren un amotinament:

Mira, llegamos a Bristol otra vez, desde allí veíamos el puerto. Mira, salimos del tren: ¡pumba! el macuto al suelo y sentados encima del macuto. Mira. “Venga, arriba, a formar, imbécil!” No se movió nadie. Lo probaron mil veces: no se movió nadie. Toooooo el santo día allí. No sé qué pasó. Pero según rumores, se enteró hasta el Home Office de Londres.

Y un señor del Home Office dijo: “Claro, estos hombres ya están muy hartos de guerra. Han hecho toda la guerra de España, y ahora han hecho toda la campaña de Noruega. Ya están muy cansados de guerra. ¿Por qué no hacemos una cosa? Cogemos estos hombres, y hacemos una compañía pa’ retaguardia, pa’ carga y descarga, que eso hará mucha falta ahora para nosotros en la guerra”.

Se ve que acordaron eso. Mira, allá a las nueve o a las diez (era de noche), vino una rastra de camiones. Nos cargaron y nos llevaron a un campo de concentración. Mira, ¡aquel campo estaba más bien! Había duchas y allí nos daban comida.

La bibliografia sobre el tema confirma l'experiència relatada per Miguel: l'1/7/40, quan s'havia de fer l'embarcament de les tropes de la legió i altres que no van voler unir-se a les FFL de De Gaulle, al port d'Avonmouth, a les afores de Bristol, un grup d'uns 300 espanyols de la 13e DBLE –els que quedaven de la batalla de Noruega–, va protagonitzar un amotinament, al·legant que temien ser entregats a Franco tan bon punt arribessin al Marroc i el seu desig de desmilitaritzar-se, ja que portaven més de 4 anys lluitant sense parar des de la guerra civil espanyola.

Després d'una tensa espera i un fort pols als molls del port, que va endarrerir la sortida de les tropes de Béthouart cap a Casablanca, una part dels amotinats va decidir allistar-se a les FFL, una altra va embarcar-se amb Béthouart rumb al Marroc i un tercer grup (uns 170 homes) van quedar sota custòdia de la policia britànica. Després de fracassar les negociacions per crear un comando espanyol sota bandera britànica, van ser incorporats al *Pioneer Corps* de l'Exèrcit Britànic⁴².

I així és com Miguel i 169 homés més que es van amotinar al port d'Avonmouth van aconseguir quedar-se a Anglaterra, però no van aconseguir escapar de la guerra.

Imatge 39. 1940: El general de Gaulle inspecciona la 13e DBLE amb el lloctinent de Courcel (a la seva dreta), el lloctinent coronel Magrin Verney (a la seva Esquerra) i el comandant Cazaud (de perfil)

⁴² RHODES-WOOD (1960: 57); <http://www.rlcarchive.org/ContentRPC>

<http://www.royalpioneer corps.co.uk/rpc/history.htm>

10. La NOSC

La NOSC (*Number One Spanish Company*) era una unitat d'exiliats republicans de la Guerra Civil Espanyola, que va servir en l'Exèrcit britànic durant la 2GM. L'integraven espanyols, combatents de la Legió estrangera francesa -procedents de la campanya de Noruega, via Brest- o membres de la 185a Companyia de treballadors estrangers evacuats al Regne Unit des de Dunquerque el 1940⁴³.

Com que el reglament de l'Exèrcit britànic prohibia l'ús en combat d'estrangers, van ser adscrits al *Royal Pioneer Corps*, constituint-se amb ells la 1a Companyia Espanyola d'aquest cos auxiliar, que va ser destinada a tasques de construcció de carreteres, fortificacions, etc. durant la 2GM.

El propi Miguel explica la formació d'aquesta peculiar companyia:

Y tuvimos que firmar para hacer la... compañía, una compañía pa' la retaguardia, de carga y descarga, como nos habían dicho. Todo el mundo muy contento. Vinieron un comandante inglés, un capitán inglés, dos tenientes ingleses, un sargento mayor que se llamaba Watis, Watis, ¡huy, qué bicho! Pero bueno, él decía: "Mis españoles, mis españoles".

La NOSC estava comandada als seus inicis pel major R. D. Smith, *Military Cross*⁴⁴ i antic comandant de la 185a CTE, el capità B. Le Grand, el tinent G. H. Digly, el sergent primer A. T. Wells, i el sergent d'intendència L. A. Dieudonna.

Segons acredita el certificat de reclutament i el full de serveix de Miguel, va ingressar a l'exèrcit Britànic el 16 de juliol de 1940 a Westward Ho! als 33 anys, amb el rang de soldat ras (*Pte*), i número de servei 13802387, segons certifica el Capità F. H. Harbour. Es va incorporar al Centre número 3 del Pioneer Corps per al seu entrenament i formació i hi va servir fins el 13 de gener de 1946.

L'adreça de referència de Miguel quan s'allista és la ciutat de Bristol. Novament, es pot observar un error en la transcripció del poble de procedència (*Parish*): diu *Porray* en lloc de *Purroy (Spain)* i consta com a ofici en la vida civil, *carpenter* ("fuster"). Una circumstància que m'ha sorprès és que manifesta que és solter (*single*) i no vidu, i també 'sense fills', quan en veritat tenia un fill petit, que havia deixat a Purroy. No sé perquè va falsejar aquestes dades, potser per por o per protegir el seu fill. Potser senzillament no va entendre bé la pregunta, atès que no sabia anglès⁴⁵.

Miguel va superar l'examen mèdic i considerat apte per al servei militar el 16 de juliol, certificat signat pel oficial mèdic de Westward Ho!, que el descriu com de pell fosca (*dark*), ulls marró fosc, cabell fosc i una cicatriu (suposem que la de la cama trencada), amb una alçada de 1,70 m (5 ft 7 ins) i un pes de 63,5 kg (140 lbs).

Miguel serveix a l'exèrcit britànic des del 16/7/40 fins el 6/11/45, un total de 5 anys i 114 dies dins de territori britànic (HOME) i 1 any i 36 dies a l'estranger (França, Bèlgica, Luxemburg, Holanda o Alemanya: O/SEAS NETT).

Al document de notificació de llicenciament, s'explicita que Miguel Quintillà va tenir una conducta militar exemplar ("*exemplary*"). També hi apareix una recomanació (*Testimonial*), en la qual es deixa constància

⁴³ I aquesta és la definició que apareix al Diari de campanya de la Companyia. Cf. annex 6, p.1.

⁴⁴ La Military Cross (MC) és una condecoració britànica de tercer nivell concedida en reconeixement d'actes exemplars de valentia durant operacions actives contra l'enemic en accions terrestres.

⁴⁵ La seva nora, Ann Quintilla, explica: "*He told me that when he was arrested in Purroy one of the Civil Guard picked Michael up, put a gun to his head and threatened to shoot him*".

que era un excel·lent soldat, guardonat amb el certificat del comandant en cap de l'Exèrcit Britànic del Rin, que era honest i seriós, i que va ser el fuster de la Companyia, un deure que va complir en tots els sentits⁴⁶. A l'apartat de *Medals and Decorations, Clasp and Annuities*, es diu que li van concedir dues estrelles: la 1939/45 Star i la France and Germany Star⁴⁷.

Imatge 40. Insígnia de la NOSC

Imatge 41. La France & Germany Star

PART II.
Description of Miguel Quintilla on Enlistment.

Apparent Age 33 years 0 months.
(To be determined by examining Medical Officer and based on physical development according to the instructions given in the Regulations for Army Medical Services.)

Height 6 ft. 7 ins.

Weight 140 lbs.

Chest measurement { Girth when fully expanded 26½ ins.
Range of expansion 1½ ins.

Complexion Dark

Eyes Dark Brown

Hair Dark

Religious Denomination* R.C.

*Precise denomination to be entered viz. Church of England, Presbyterian (including Church of Scotland, United Free Church of Scotland, Free Church of Scotland, Presbyterian Church of England, Presbyterian Church in Ireland, and Presbyterian Church of Wales or the Calvinistic Methodist Church of Wales), Roman Catholic, Methodist (including Wesleyan, Primitive Methodist or United Methodist), †Baptist, †Congregationalist, Jewish, or other denomination stated by the recruit.
†Comprising the United Army Board.

Distinctive marks, and marks indicating congenital peculiarities or previous disease.
(Should the Medical Officer be of opinion that the recruit has served before, he will, unless the man acknowledges to any previous service attach a slip to that effect, for the information of the Approving Officer.)

Imatge 42. Apartat del full de servei de Miguel on se'l descriu físicament el dia del seu reclutament

⁴⁶ *Testimonial: an excellent soldier awarded the commander in chief's (BAOR) certificate for good service. He is honest and sober. He was the Coy's carpenter, a duty which he fulfilled in every way.* L'Exèrcit Britànic del Rin (BAOR) era la força d'ocupació a Alemanya després de la 2GM. El comandant en cap era el Mariscal Montgomery. Al seu full de servei, a les *Special Instances of Gallant Conduct and mentions in Despatches*, es torna a dir "Award the Commander in Chiefs / Certificate for Good Service BAOR GRO 1578d/-7/9/45".

⁴⁷ L'Estrella de 1939–1945 era una medalla de campanya militar, instituïda pel Regne Unit el 8/7/43 per a ser atorgada a les forces britàniques pel seu servei en la Segona Guerra Mundial. L'Estrella de França i Alemanya era una altra medalla instituïda al maig del 45 per a premiar a aquells que havien prestat serveis en terra o aire a França, Bèlgica, Luxemburg, Holanda o Alemanya des del 6/6/44 fins al 8/5/45. Una medalla al valor (*Gallantry Medal*) o *Mention in Despatches* qualificava al receptor per a l'adjudicació de l'Estrella 1939–1945, independentment de la durada del servei. Un membre de les forces armades que s'esmenta en els despatxos és aquell el nom del qual apareix en un informe oficial escrit per un oficial superior i enviat a l'alt comandament, en el qual es descriu la seva acció de valentia o meritòria davant l'enemic.

11. Els preparatius per al dia D

Tornant al testimoni de Miguel, aquest explica que a Westward Ho! van fer tres mesos d'instrucció militar i que els comandaments que tenien a la companyia eren anglesos. Recorda vivament un sergent major anglès "terrible", molt exigent i dur, però confessa que ell va tenir sort, perquè ja des del primer dia li van donar el càrrec d'assistent personal del major R. D. Smith, al servei del qual Miguel estarà tres anys:

Yo tuve suerte, que el primer día que vinieron estos hombres a hacerse cargo de la compañía de los españoles, me sacaron de asistente para el comandante: ¡un hombre, la verdad, más bueno! Se llamaba el señor Smith, el señor Smith.

[...] Bueno. Y yo con el Sr. Smith. Todo el día pa'arreglar al Sr. Smith. Era un hombre que le gustaba mucho la bebida. Se emborrachaba. A veces me ensuciaba el traje. Tenía que limpiárselo, planchárselo, y... pero me quería mucho. Y yo quería a él también. El Sr. Smith se portó muy bien conmigo. Estuve 3 años con él.

Segons consta al diari de guerra de la NOSC, que registra els moviments i actuacions de la companyia (cf. annex 6), el 16/9/40 la companyia constituïda en aquell moment per 6 sergents britànics, 1 secretari i 207 soldats espanyols es trasllada de Westward Ho! al camp de Marshmills a Plymouth i s'organitzen 7 seccions que es distribueixen pel territori:

- 2 al campament del Royal Army Service Corps (acondicionament del camp)
- 2 de descàrrega al moll de Plymouth
- 2 de descàrrega de camions a l'abocador del Royal Engineers
- 1 per al condicionament de carreteres de la zona.

A finals de setembre (29/09/40), s'incorpora a la companyia el tinent A. Harrison, del qui també parlarà Miguel a les seves memòries més endavant. A 31/12/40, hi havia destacaments a West Wharf, Gun Wharf, Marsh Mills, Granby Barracks, Cumberland Block, Picklecombe i a Millbay.

D'aquesta etapa inicial, Miguel recorda que van anar a Bournemouth, en barracons molt grans on feien instrucció:

Mira, arman la compañía, cambiamos de sitio, nos sacan de allí, nos fuimos a un pueblo que se llama... Bournemouth. Mira, allí estábamos alojaos, en unos bacarrones, en unos barracones muy grandes, y estábamos haciendo instrucción y eso.

Al full de servei de Miguel, el 14/1/41 consta que se li atorga una paga extra de 6 penics per dia⁴⁸.

El 1941, especialment als mesos de març i abril, la zona de Plymouth, Saltash i Devonport Harbour fou objectiu del Blitz alemany⁴⁹. Segons el registre de la NOSC, el 20-21 març, el seu campament i instal·lacions son destruïdes com a conseqüència de l'atac aeri, i en resulta un soldat mort, un desaparegut i tres ferits. La companyia ha de ser evacuada i dotada de nou equip i material, ja que tot s'havia perdut en l'atac aeri.

Miguel recorda perfectament el bombardeig alemany:

⁴⁸ "To be granted WTPP (War Time Proficiency Pay) at the rate of 6d per diem with effect from 14.1.41". La paga extra addicional per competència es pagava si el soldat complia amb certes condicions de servei i qualificació: les tarifes oscil·laven entre 3 o 6 penics per dia, segons la competència del soldat.

⁴⁹ El Blitz va ser un sostingut bombardeig aeri del Regne Unit per part de la Luftwaffe de l'Alemanya Nazi que va tenir lloc des del 7 de setembre de 1940 fins al 10 de maig de 1941 durant la 2GM. Va començar amb el bombardeig de Londres però atacaren també moltes ciutats del Regne Unit durant 57 o 76 nits consecutives.

Pero mira, en dos noches que vinieron la aviación nos hicieron trizas, nos quemaron todo el equipo, el armamento, a todo echaron fuego... ¡Ay madre! Y en toda esa batalla, perdimos un español, que no lo hemos encontrado nunca. No sabemos qué es lo que le pasó.

Bueno. Nos sacaron de allí, nos llevaron a un pueblecito y allí nos dieron ropa nueva, armamento nuevo, todo nuevo. Bueno, y a pueblo por pueblo iban la compañía al cargue y descargue. Trabajaban mucho. Nos daban comida e íbamos limpios, que es lo que nos hacía falta.

Al període comprès entre el 19/6/44 i el 14/8/44, la NOSC és traslladada de destinació pel sudoest d'Anglaterra més de 6 vegades, ajudant en diferents tasques: reconstrucció d'edificis afectats pel Blitz, fabricació de carreteres, municions, tasques d'agricultura i forestals.

El 29/7/43 comença l'entrenament específic de guerra, segons les ordres existents de mobilització. El 7/8/43, la companyia és traslladada a Marsh Mills i a Plympton. Les tasques allí són diverses i és una etapa d'entrenament. El 31/12/43 la companyia fa treballs forestals col·laborant amb les companyies de forestals de Nova Zelanda (coy. 14 i 15) per a preparar fusta, amb destacaments a Grittleton, Charfield i Hungerford. Miguel corrobora amb el seu testimoni aquestes dades, ja que, segons explica, tres anys després de la seva incorporació a la companyia, es va crear a Hungerford una secció forestal amb la missió d'ajudar uns Nova zelandesos que havien muntat una serraria. Miguel precisa que ell (recordem que era fuster) s'apunta per treballar-hi i deixa la seva plaça d'assistent del Major Smith:

Y a los tres años salió un grupo, allá, cerca de Londres, en un pueblo que se llamaba Hungerford, Hungerford. Allí, a ayudar a unos nuevo zelandeses que habían montao una máquina de vapor, allí al lado de un bosque, que iban a cortar madera... una serrería. Allí sarraban, sarraban, bah!

Bueno, total que yo también me apunto y me voy con el grupo aquél. Y en el grupo aquél venía un teniente, un teniente muy chulo, que se llamaba Harinson, Harinson. Mira, en cuanto me vio allá, cuando llegamos, en cuanto me vio allá, me dice: "Oye tú, ¿tú qué haces aquí?". "Pues, que he venido con el grupo". "¿Y el Sr. Smith?". "Pues, s'ha quedao allí. Yo...". "¿Pues no sabes que va a llorar?". Digo: "No hombre, no, él no llora, él no llora." "Bueno, pues ahora, no lo vas a hacer pa' él, lo vas a hacer pa' mí". Mira, me cogió de asistente él, otra vez, otra vez de asistente, pa' él.

Mira, [no s'entén] me dio el cuartillo de dormir, tenía su mesita allí, su camita allí, allí comía, allí lo hacía todo, un cuartico muy limpio y yo, yo le limpiaba el traje, le limpiaba el correa, le limpiaba las botas, y... la compañía trabajando allá a la fábrica de aquella serrería, cortando madera, tablones, traviesas, yo qué sé lo que cortaban...

El tinent a qui es refereix Miguel és el tinent A. Harrison, que ja apareix als registres de la companyia des de 29/9/40⁵⁰.

L'1/1/44, 6 seccions de la NOSC són destinades a Bournemouth per a dur a terme la construcció d'un campament i 5 seccions fan el cablejat a la zona de Mount Edgecombe. Al cap d'un mes, la companyia

⁵⁰ Al full de servei de Miguel (cf. annex 6), apareix una anotació d'11 de febrer, indicant que a Grittleton fou adscrit per a totes les tasques al Servei de Subministrament i Transport 1, amb efecte des del mateix 11 febrer 1943, destinació en la qual només està quinze dies, ja que amb efecte des de 26 febrer deixa d'estar adscrit al aquest servei de subministrament i transport (*Attached for all purposes to S.T.S 1 WEF 11 febr // Ceased to be attached to S.T.S W.E.F 26 febr 1943*), cosa que podria encaixar amb aquest canvi de servei que promou el tinent Harrison.

s'ocupa de la construcció del camp a Brockenhurst i Lytchett Manor.

Segons explica Miguel, a principis del 44, s'acaba la feina a la serreria i la secció torna al campament base:

Bueno, al año y medio, [...] se termina aquello y nos vuelven a la compañía. Digo, ahora, ahá!, ahora sí que tendré que ir a la carga y descarga igual que todo el mundo. Llego allí y me llaman los oficiales a la oficina. Y yo: “¿Qué querrán esta gente?”. Dice: “Mira, Miguel, aquí tienes, aquí tienes una caja, una caja con herramientas, y aquí tienes estas cuerdas y te vas allá arriba al castillo donde están los soldados: ventana, ventana por ventana, hay que cambiarle las cuerdas. Que allí las ventanas están colgadas con cuerdas: una sube, otra baja”. [...] Bueno, en dos semanas arreglé todas las ventanas, todas funcionaban bien.

Com podem comprovar, la tasca de Miguel a la companyia s'adeia perfectament al seu ofici de fuster, tot i haver d'adaptar-se a la tècnica anglesa.

Ara, si relacionem el seu relat amb la informació del diari de la NOSC, podem fer la hipòtesi de dues localitzacions per al “castell” del qual Miguel va reparar les finestres:

- l'Hotel Careys Manor, que al 44 era seu de la 50 Divisió d'Infanteria, força d'assalt G, encarregada de desembarcar a Gold Beach el dia D. Els boscos de Bockenhurst es van convertir en una àrea secreta d'entrenament per a les tropes que es preparaven per a lluitar a Normandia⁵¹.
- la mansió Lytchett Manor⁵², que al 44 fou residència militar. La zona fou ocupada per tropes americanes i britàniques, essent base dels tancs americans.

Imatges 43-44. Hotels Pinehurst i The Grange, allotjaments per a la NOSC

Imatge 45. Destacaments de la NOSC. 1944

⁵¹ Durant la 2GM, l'hotel va allotjar el 2n Batalló de la Guàrdia Gal·lesa. Era un lloc d'entrenament abans dels desembarcament del Dia D. Els canadencs van arribar-hi el 1943 i un contingent de la seu central també es va instal·lar a Careys Manor. Cf. https://www.careysmanor.com/history_of_careys_manor.html

⁵² Cf. <http://www.dorsetlife.co.uk/2014/03/just-before-d-day/>

Imatge 46. Fotografia del Sargent Major i sargents de la NOSC. F. Jurado, Grande, Espallargas i Granells.

Imatge 47. NOSC. Escola de comandos

Imatge 48. Mansió Lychett Manor. 1945

Imatge 49. Hotel Careys Manor a l'actualitat

12. El desembarcament

Segons els registres de la NOSC, el 13 d'agost la companyia desembarca a Normandia, amb dos mesos de retard respecte les previsions. La NOSC havia de col·laborar amb les tropes canadenques, però 8/6/44 tot l'equipament embarcat es va perdre per una tempesta (ARASA, 1990: 62).

La NOSC embarca en 2 bucs de transport de tropes (*Troop Carrying Vessel*) i desembarca a Mulberry, port artificial als penya-segats d'Arromanches. Quan ells arriben el cap de pont ja està consolidat i trencada la resistència alemanya.

Ni Francesc Dalmau ni Antonio Grande⁵³ ni Miguel Quintillà recorden el dia exacte en què van desembarcar a les costes franceses, però els arxius de la NOSC sí: el 13/8/44⁵⁴. Dalmau recorda que “era espantosa la visió que oferien el cel i el mar plens d'avions i de barcos” i que, un cop allí, “havíem de pujar un espatat carregats com burros, i no sabíem què passaria a la que traguéssim el cap, però no vam trobar gairebé ningú”⁵⁵. Per la seva banda, Grande (2002:75) explica que “*ya en tierra francesa recuerdo que hacía un tiempo muy lluvioso. No muy lejos de la costa se levantaron nuestras tiendas de campaña...*”.

Si anem ara al testimoni de Miguel Quintillà, sabem que un dia arriba la notícia que es torna a obrir el front a França:

¡Ahhh, pero un buen día, ya viene que se abre el nuevo frente de guerra pa' Francia! ¡Mira, aquí, aquello sí que fue tremendo! A los dos días que s'habían marchao pa' Francia todos los soldados, todas las fuerzas pa' Francia, salimos nosotros detrás hacia Francia. Salimos con dos o tres barquillas... como barquillos de pescar. Y pasamos el canal. Mira, cuando llegamos allá a Arromanches: ¡Ay, madre! Lo que habían traído allí: mira, un puerto... había instalado allí un puerto de corcho, que habían traído... yo qué sé de... de Australia, de Nueva Zelanda, yo qué sé de dónde lo habían traído.

¡Qué fantástico! Llegaban los barcos cargados de tropas y de tanques y salían los tanques por encima de aquellos corchos echando chispas pa' la tierra. Yo no había visto una cosa tan enorme.

Miguel parla de dos dies després de la sortida de les tropes, quan en realitat es va produir dos mesos després (6/6/44 – 13/8/44 de juny). El que sí recorda clarament és la impressió que els va fer l'enorme quantitat de tropes, materials i armament que havia desembarcat i el sistema de desembarcament: el Mulberry Floating Harbour, que ell descriu com un “*puerto de corcho*”, per on sortien cap a terra els tancs a tota velocitat.

Un cop desembarcats a Arromanches, Miguel explica que la companyia estava acampada en tendes i que, mentre el gruix de la companyia treballava en uns magatzems de càrrega i descàrrega, ell és responsable, per encàrrec directe dels oficials de la companyia, de la fabricació de barrilets d'1-2 l per a enviar coses a les famílies dels soldats:

Estábamos allí en unas tiendas de campaña en el campo y la compañía iba a trabajar en unos almacenes de carga y descarga de comida, de cosas, de material ... Yo, allí al campo, con mi cajita de herramientas. Y yo digo: “¿Dónde voy yo con esto? ¡Bah, tira pa' lante, no te preocupes!”. [...] todos llevan su fusil, y yo la cajita de herramientas. ¿Dónde va un soldado con la cajita de herramientas?

⁵³ També membres de la NOSC que han vist publicada la seva experiència a les files britàniques: F. MARCO (2015) i A. Grande (2002).

⁵⁴ Al full de servei de Miguel Quintillà (annex 6) diu: *Embarked from UK on 13 aug 44*.

⁵⁵ MARCO (2015:77-79).

Llego donde están los oficiales: "Miguel si pudieses hacer una cajita; mira, pa'embalar esto". Barrilitos, esos barrilitos de madera tan bonicos que coge un litro o dos litros de vino o licor ... ¡Ay, los que embale para Inglaterra! Pa' sus señoras, pa' sus novias, pa' su familia, en fin... y otras cosas.

Bueno, es lo que yo hice en Francia. Ahora, allí estuvimos como... no llegó al mes.

Efectivament, la missió de la NOSC a Normandia era facilitar les condicions perquè tot rutllés des del punt de vista organitzatiu. Grande (2002: 75) explica que *"al día siguiente de llegar empezó nuestro trabajo, nuestra mission era abastecer a las fuezas de étlite en el frente donde se luchaba ferozmente, teníamos que trabajar mayormente de noche cargando camiones de comida, y otras necesidades, como ropa, calzado y grandes cajas de cigarillos."*

La NOSC inicia al setembre del 44 la seva ruta en camions en direcció a Bèlgica en dues fases:

- a) del 3 al 10 de setembre, a la costa de Normandia: Arromanches, Bayeux, Caen, Falaise
- b) del 10 de setembre al 27 novembre: Bourgtheroulde, Brenay, Rouen, Le Neubourg, Saint-Victor-de-Chrétienville, Le Neubourg.

Durant la ruta, la companyia s'ocupa de treballs auxiliars: trinxeres, fabricació de creus per als morts, creació de dipòsits de municions, col·locar senyalitzacions, càrrega i descàrrega d'armament, queviures, municions, transport i instal·lació de tendes de campanya. També s'ocupa de funcions menors però imprescindibles com la bugaderia, els banys mòbils o la fotografia. El 20/9/44 arriba a Le Neubourg on, el 8 d'octubre, fa de guàrdia d'honor al general Charles de Gaulle en la seva visita al poble. I el 27/11/44 iniciarà l'avenç cap a Bèlgica passant per Enghien.

Imatge 50. Visita a les restes del port artificial. Arromanches, 10 d'agost 2018

Imatge 51. Carretera flotant del Mulberry B, després del dia D

Imatge 52. Restes del port. Agost 2018

Imatge 53. Maqueta del Mulberry B. Museu d'Arromanches, juliol 2018

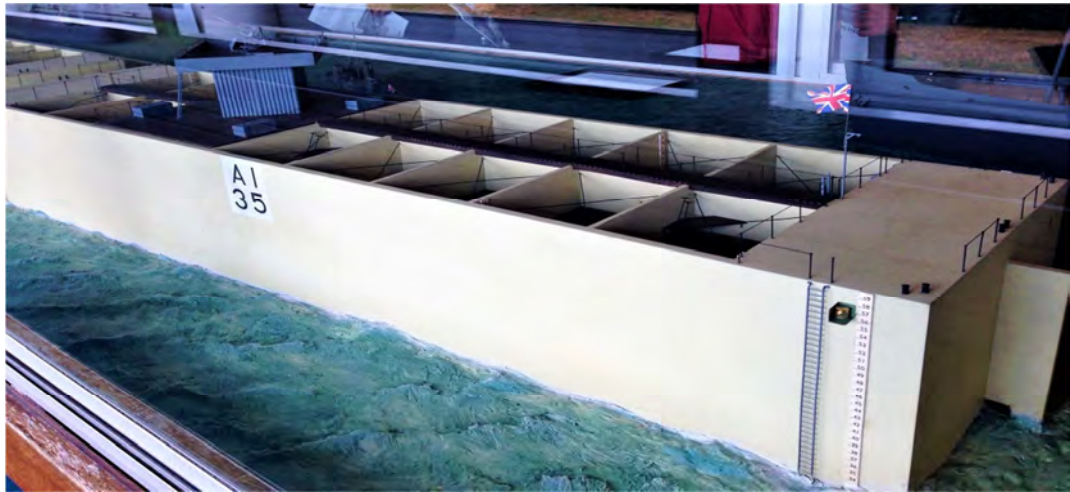
Imatge 54. Carretera flotant formada per trams metàl·lics sostinguts per flotadors "Beetles". 1944

Imatge 55. Restes d'una carretera flotant. Visita a Arromanches, juliol 2018

Imatge 56. Panoràmica desembarcament. 1944

Imatge 57. Maqueta d'un bloc Phoenix, element essencial per a la formació del port artificial. Visita al museu d'Arromanches, agost 2018

Imatge 58. Vitualles, municions i objectes de primera necessitat per a les tropes. Visita a l'Overlord Museum-Omaha Beach. Agost, 2018

Imatge 59. Visita del general de Gaulle a Le Neubourg. 8 octubre 1944

13. La batalla de les Ardennes

El 5/12/44 la companyia s'instal·la a Sint-Joris-Weert (Bèlgica), prop de Louvain. Allí, dues seccions de la companyia fan treballs forestals al bosc de Meerdaalwoud i la resta fa entrenament.

Tant Dalmau com Grande comenten que estaven molt tranquils allí, tot i estar a 50 kilòmetres del front i que, fins i tot, podien anar de permís a Brusel·les (MARCO, 2015:87; GRANDE, 2002:79).

Arasa (1990:65-67) explica que, tot i que les tasques principals de la companyia eren tallar llenya als boscos, i fer material per a la construcció de ponts per a passar el Rin i altres rius en direcció al cor d'Alemanya, també fan tasques d'ordre públic, evitant linxaments.

Però, la situació canviarà sobtadament el nadal de 1944. Durant 40 dies (del 16/12/44 al 25/1/45), es va produir la ofensiva alemanya de les Ardennes: just on era la NOSC (entre les tropes britàniques i les estatunidenques). L'exèrcit alemany pretenia aïllar els britànics dels americans. El més destacat va ser l'Operació Greif, comandada per Otto Skorzeny, que va suposar la infiltració de 2.000 soldats alemanys que, disfressats, es van fer passar per americans.

Així, la NOSC queda en zona americana i, durant 15 dies, la companyia passa conjunturalment a dependre del comandament americà. Però, segons Arasa (1990:68), la companyia només va estar en perill els primers dies de la batalla, durant l'avenç alemany, però no va quedar a primera línia.

Superat el perill de l'operació Greif i mentre les forces aliades travessen el Rin, la NOSC segueix amb feines forestals, preparant taulons per a les mines de carbó de la zona. El 17/4/45 la companyia es trasllada a Romedenne i es dedica a fer treballs forestals a Romedenne (Chateau de Housenne) i Meerdael.

El nostre protagonista descriu aquest període així:

*Entonces movimos y fuimos pa' Bélgica. Y al llegar a Bélgica, pues ... las fuerzas de combate **ya habían llegado a Berlín, ya se habían apoderado de Alemania**. Bueno, nosotros en Bélgica. En **los Ardaneros, al final de Bélgica, casi la frontera alemana**. Bueno, allí estábamos semiacuartelados en un pueblo. Pero me llaman a la oficina: "Miguel, mira, aquí tienes estas limas, porque hemos traído, nos han traído unos sarruchos, ocho, ocho sarruchos, sarruchos que son tranzadores, de esos que trabajan dos hombres por cada punta, bueno, y los tienes que afilar, vamos a cortar pinos."*

Bueno, mira, la compañía cogen cada grupo cuatro secciones, dos tranzadores en cada sección. Mira, y los echan pa'l bosque, venga. Yo adetrás. Me voy al bosque. Mira, juna nevada, de veinticinco a... a treinta centímetros, una nevada tremenda, yo qué sé! Bueno, m'abrigo bien, me voy detrás de ellos, y me voy al bosque. Corté un pino a un metro de altura. Me hice mi parapeto, mi trepadora, allí pa' poner el sarrucho, hice un buen fuego. Se fue la nieve todo al alrededor, y allí estaba bien.

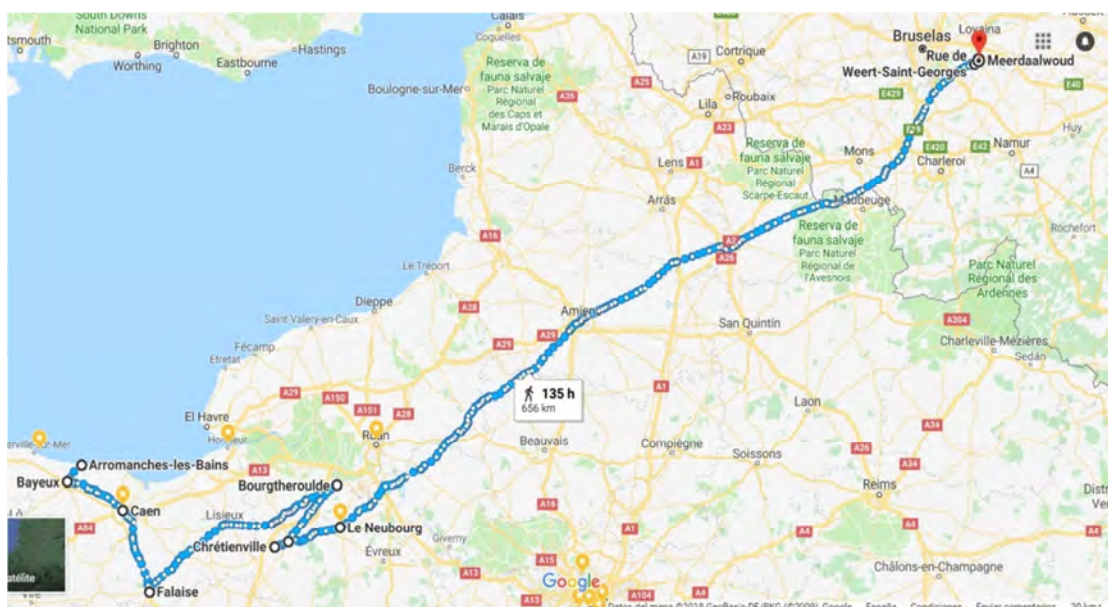
Bueno, el día siguiente... ese día, el primer día no afilé ningún sarrucho, el día siguiente me fui pa'llá y fui a la primera fila. "Venga, dame un sarrucho". A otro: "otro sarrucho", al otro: "otro sarrucho", al otro, otro... Los 4 sarruchos. Me voy al lao del fuego, los caliento, los afilo, y me voy a un grupo y les doy el sarrucho."

Del testimoni de Miguel es deprenen diverses coses: en primer lloc, que ell és l'encarregat de dirigir el treball de tala de pins. S'ocupa del manteniment de les eines necessàries, concretament de les serres de trepar o xerracs de bosc amb què es tallen al través peces senceres de fusta. També ens assabentem de les condicions climatològiques en què treballaven: una forta nevada cobria el bosc i ell ha de desfer la neu amb un foc abans de començar a treballar.

El seu testimoni ens aporta una dada d'ubicació geogràfica: Miguel comenta que estan a la zona de “*Los Ardaneros, al final de Bélgica, casi la frontera alemana*”, lloc que coincideix amb les dades del diari de la NOSC i *els Ardaneros* correspondria a la regió de Les Ardennes, zona on Bèlgica, Luxemburg i Alemanya conflueixen.

Pel que fa la cronologia dels fets, ens crida l'atenció que Miguel no esmenta l'operació Grief ni la Batalla de les Ardennes. També veiem com Miguel sembla avançar o barrejar una mica els fets, ja que diu que, en arribar a Bèlgica, “*las fuerzas de combate ya habían llegado a Berlín, ya se habían apoderado de Alemania*”. De fet la batalla de Berlín es va produir del entre abril i maig de 1945, de manera que coincidiria no amb l'arribada de Miguel a Bèlgica, sinó a quan ja fa quatre mesos que estan en aquella zona.

Malauradament la cinta d'àudio en què Miguel explica la seva aventura acaba aquí, amb una durada d'1h, 31' i 30". Tenim indicis d'una possible segona cinta on Miguel continuaria explicant les seves vivències, però, o bé aquesta s'ha perdut o esborrat, o bé, atesa la proximitat de la mort del nostre protagonista, no va arribar mai a enregistrar-la i es va quedar la cosa en un propòsit inacabat. És per això que la resta de moviments i fets vitals de Miguel han estat reconstruïts a partir del seu full de servei militar, alguns testimonis de persones properes a ell i altres fonts.

Imatge 60. Itinerari de la NOSC: d'agost a desembre de 1944

Imatge 61. Soldats americans prenent posicions a la batalla de les Ardennes.
Gener 1945

Imatge 62. La NOSC fent treballs forestals a Bèlgica.

Imatge 63. Una altra foto de la NOSC. Al fons es poden veure els taulons resultants de la tala d'arbres.

Imatge 65. Foto de grup de la NOSC

Imatge 66. Soldat entrant i sortint del Dipòsit de roba del centre de desmobilització. Olympia (Londres) 1945

In lieu of:- Army Form F. 1056.

DISCHARGE OF ALIENS: IDENTITY CERTIFICATE

This is to certify that the bearer, No. 13902387 Rank Pte.
 Full Name QUINTILLA, Miguel Nationality Spanish Exile.
 of the Pioneer Corps is proceeding on 5th Nov. 45
 (Regiment or Corps)
 to his/her home address at 34 Hanway Street, London W.1.
 (Full Postal Address)
 from No. 1 Spanish Coy, Par Corps, Huttet Camp, Chard, Somerset.

Strike out whichever is inapplicable. { on leave pending discharge from the army.
 on discharge from the army.
 on release to the Civilian (or other) authorities.
 on re-employment to the Unemployed List.

He/she has been instructed to report to the Police on his/her arrival in London W.1. The Police Registration Book of an other rank; if held by the O.I.C records concerned, will be sent to him/her within the course of the next few days.

DESCRIPTION.

Height: ft 5 : 7 in Complexion Dark
 Date of birth 5-8-1907
 Colour of eyes Dark Brown Colour of hair Dark.
 Marks or scars 1
 Whether dressed in civilian clothes or uniform Uniform
 Station Chard Huttet Camp, SOM. Signature C. J. Smith
 Officer Commanding/Military Registrar.

Date 5th November, 1945.

NOTE:- This certificate will be issued to the alien concerned when he/she leaves the unit or hospital, on discharge or on terminal leave pending discharge or on release from army service.
 A copy of this certificate, will be despatched to the War Office in the case of Officers and to the O. I.C Records concerned in the case of other ranks.

Imatge 68. Miguel Quintillà. Retrat fet a Londres, el 19 de gener de 1946. Adams Portraits

Imatge 67. Certificat d'identitat en el llicenciament d'estrangers

15. Retrobament pare-fill

El 21/1/47 el War Office emet una ordre per la qual autoriza l'entrada i residència al Regne Unit dels familiars directes dels soldats estrangers que han estat a les files de l'exèrcit britànic i s'afegeix que l'erari públic britànic garantirà el pagament dels passatges de les esposes, dels fills menors de 18 anys i de les filles menors de 21⁶¹.

Així doncs, dos anys més tard de l'autorització, l'any 1949, Miguel Quintillà Llena és reclamat pel seu pare perquè es reuneixi amb ell a Londres. La comunicació es realitza mitjançant els seus cunyats de Manresa, Rosa Llena i Ignasi Cardona.

Miquelet s'havia criat des dels dos anys –quan el seu pare va haver de fugir– a Purroy com un fill més de Joaquín, germà gran de Miguel, i Maria Canadell, amb els seus altres 4 fills: el meu avi Joaquín (dos anys més gran que Miquelet), Pepe, Medardo i Marieta.

I així és com Miquelet, que llavors ja tenia 13 anys, va fer l'equipatge i va agafar el cotxe de línia des de Purroy cap a Manresa. A Manresa, Miquelet s'hi està uns mesos mentre li tramiten el passaport. Segons explica Rosa Cardona Llena, neboda de Miguel Quintillà:

*"El Miquelet va estar a Manresa vuit o nou mesos, i devia marxar el dia abans de Nadal, perquè precisament el dia de Nadal, abans del dinar, ja ens va arribar un telegrama dient que estava amb el seu pare a Londres i que estava bé"*⁶².

Quan Miquelet arriba a Manresa, els seus cosins, Rosa i Ignasi, fills d'Amàlia, germana gran d'Adelina Llena, la difunta esposa de Miguel Quintillà, eren uns 10 anys més grans que Miquelet (19 i 23 anys, respectivament) i van viure aquells mesos de trànsit de Miquelet, que llavors encara era un adolescent.

Miquelet arriba a Londres el 24/12/49. No en sabem més detalls. Només que, en arribar, Miguel i el seu fill s'instal·len a Holloway Road, en una adreça prop de la presó de dones.

En aquesta etapa, Miguel pare treballa al gran hotel Grosvenor de Londres, com a encarregat de la *still room*⁶³. Quan Miquelet arriba a Londres va a l'escola però, com que no sap anglès, ha de rebre classes particulars per poder posar-se al nivell. Ens explica la seva vídua, Ann, que Miguel Jr. va anar a l'escola fins els 15 anys i que el seu primer treball va ser com a delineant en un oficina de patents, feina que va aconseguir per un professor de l'escola que li va trobar aquesta feina.

⁶¹ Memoràndum del War Office: ref. 13/gen/1954 (Demob. 5A) del War Office de 21 de gener de 1947. ARASA (1990: 291).

⁶² Rosa Cardona Llena ara té 89 anys.

⁶³ Sala amb equipament per a fer té, cafè, torrades, entrepans o refrigeri que els clients desitgin en qualsevol hora del dia o de la nit. El disseny d'hotels incloïa aquesta sala, adjacent als salons. Al centre hi havia un escalfador d'aigua; també vaixel·la, teteres i cafeteres.

Imatge 69. Foto de la família Quintillà-Zanuy. Purroy, 1947

Imatge 70. Primera comunió. 1941. Miquel, a segona fila, el tercer per la dreta i el meu avi Joaquín, el quart. La meua àvia Lidia, a primera fila, la segona per la dreta.

Imatge 71. Miquel amb els seus avis paterns: Joaquín Quintillà i Maria Zanuy

Imatge 72. Amalia Llena i Ignasi Cardona, el dia de la seva boda. 1924

Imatge 73. 1949. A la fila superior, de dreta a esquerra: Miquelet, la seva cosina Rosa Cardona i Lluïsa Roqueta, que serà l'esposa del seu cosí Ignasi, el segon per la dreta a la fila inferior.

16. La vida a Londres

Segons ens explica Mercedes Oriol⁶⁴, que coincideix amb la meua àvia Lidia Zanuy, Miguel i la seva segona esposa Eloísa Gómez Hurtado es van conèixer perquè Miguel i el seu fill Miquelet vivien al mateix edifici en què vivia una germana d'Eloísa, Julia. I a partir d'aquí, ella els va posar en contacte perquè ambdós tenien fills més o menys de la mateixa edat.

Eloísa Gómez Amate⁶⁵ era vídua de l'intel·lectual de Granada Francisco Oriol Catena i germana del periodista republicà Roberto Gómez Hurtado. Amb el seu fill Paco, de només 11 anys, van arribar exiliats a Londres al març de 1949, per les gestions amb l'ambaixada britànica de la seva mare Elisa Hurtado per por que Eloísa fos assassinada després d'estar a la presó el 1947, d'on va sortir per problemes greus de salut.

Eloísa i Miguel inicien una relació que acabarà en boda. Efectivament, el 1964, als 57 anys, Miguel Quintillà es casa en una cerimònia civil amb Eloísa Gómez, de 49, al registre civil de Holborn (London).

Lavors Miguel canvia de feina i passa a treballar de fuster per al Camden Council⁶⁶, mentre Eloísa treballa com a *Sales Assistant* als grans magatzems Harrods de Londres.

Miquelet Quintillà Llena, a partir de llavors Michael Quintilla, aficionat a ballar, va conèixer una noia londinenca, Ann Mary Horsley, a l'*Empire ballroom* a Leicester Square de Londres⁶⁷ el setembre de 1963, quan ell tenia 27 anys i ella 22. Michael i Ann es van casar el 5/6/65 a l'església anglicana de St. Leonard a Heston (Middlesex), i aquell mateix any, Michael es convertí en ciutadà britànic i obtingué el passaport anglès.

Són quatre les adreces de Miguel a Londres des de 1945 fins 2005: de 1945 a 1949 viu a 34 Hanway Street

London; a partir de 1949, es trasllada a Holloway Road. Sabem, pel remet de la correspondència adreçada a parents de Purroy localitzada, que fins al 1978 van viure a 14 Coram House – Herbrand Steet (London, W.C. 1 / 1 H.Q) i a partir de 1979, a 22 Hunter House, a Hunter Street (London, W.C. 1 / N1 BE).

Imatge 74. De dreta a esquerra: Miguel, Miquelet i José Pino. ca. 1950

⁶⁴ M. Oriol, autora de la tesi *El giro ideológico de Francisco Oriol Catena, a través de sus artículos en la prensa granadina (1923-1938)*, UCM 2016 (<https://eprints.ucm.es/38032/1/T37387%20vol.%201.pdf>) m'ha facilitat amablement informació obtinguda durant l'elaboració de la seva TD i que no apareix allí reflectida.

⁶⁵ La vida d'Eloísa Gómez Amate mereix una investigació per sí sola, però escapa a les dimensions del meu treball. Una part és descrita per M. Oriol, a la seva TD, ja que analitza la figura del primer marit d'Eloísa, Francisco Oriol, però acaba quan Eloísa i el seu fill s'exilien a Londres el 1949.

⁶⁶ El *Camden London Borough Council* és un dels 32 consells municipals de Londres, al districte de Camden.

⁶⁷ Sala de cinema i ball molt popular als 60. Al llarg dels anys, ha estat un saló de ball, discoteca i club nocturn.

Imatge 75. Pare i fill a Londres. ca. 1952

Imatge 76. Miquelet ca. 1953

Imatge 77. Boda de Michael i Ann. A l'esquerra de Michael, Eloísa, Miguel i el millor amic de Michael, Manuel Martínez. A la dreta d'Ann, la seva mare i el seu pare. A la fila del darrera, el segon per l'esquerra, Paco Oriol i davant seu la seva dona Irene.

Imatge 78. Eloísa i Miguel

Imatge 79. D'esquerra a dreta: Miguel, Irene, una amiga, Paco, Ann, Michael i Eloísa (tallada parcialment). Londres 1970 aprox.

17. El retorn a Espanya

Sobre el retorn a Espanya de Miguel, coneixem la versió de José M. Morera Quintillà, fill de Teresa Quintillà Porquet, cosina de Miguel. Segons ell, el seu cosí, Joan Lacorte Quintillà⁶⁸, en un viatge a Londres el 1973 va buscar i localitzar el nom de Miguel Quintillà a la guia telefònica. Llavors, es va presentar a casa seva i el va convèncer que tornés a Espanya. I així va ser, tot i que –segons Ann Quintillà– aquest retorn no va ser fins 1977 o 1978, ja que Miguel tenia por de represàlies⁶⁹.

Així doncs, en el seu primer viatge després de gairebé 40 anys, Miguel i Eloísa, que ja tenien 69 i 62 anys respectivament, van visitar Purroy, Binèfar, Tamarit, Manresa i Barcelona per retrobar-se amb parents i amics. Després d'aquesta primera visita a Espanya, en van venir altres, fins que, un cop jubilats tots dos, van instal·lar-se a Granada i van passar allí els seus darrers dies.

Michael Jr. i Ann van reprendre també el contacte amb la seva família espanyola i les visites, fins que ell va emmalaltir i morir l'11 d'abril de 1999, als 63 anys.

⁶⁸ Malauradament no podem conèixer de primera mà aquesta "anècdota", perquè Joan Lacorte Quintillà va morir fa un any i mig.

⁶⁹ "Neither Michael nor Miguel could return to Spain before the Amnesty Law of 1977. They would have been arrested. Michael and I went to Spain in about 1977 and Miguel and Eloísa went a year or two later. [...] Miguel was worried about going to Purroy because the man who betrayed him still lived in the village". L'home del qual Miguel, després de 40 anys, encara temia represàlies devia ser –suposo– Alejandro Badia, cap de la falange local el 1938.

Imatge 80. 1978. Miguel i Eloisa amb els seus parents a Binèfar, família Morera-Quintillà

Imatge 81. 1978. Visita a Purroy: de dreta a esquerra: Lluïsa Roqueta, esposa d'Ignasi Cardona, Eloisa i Leonor Quintillà, neboda de Miguel.

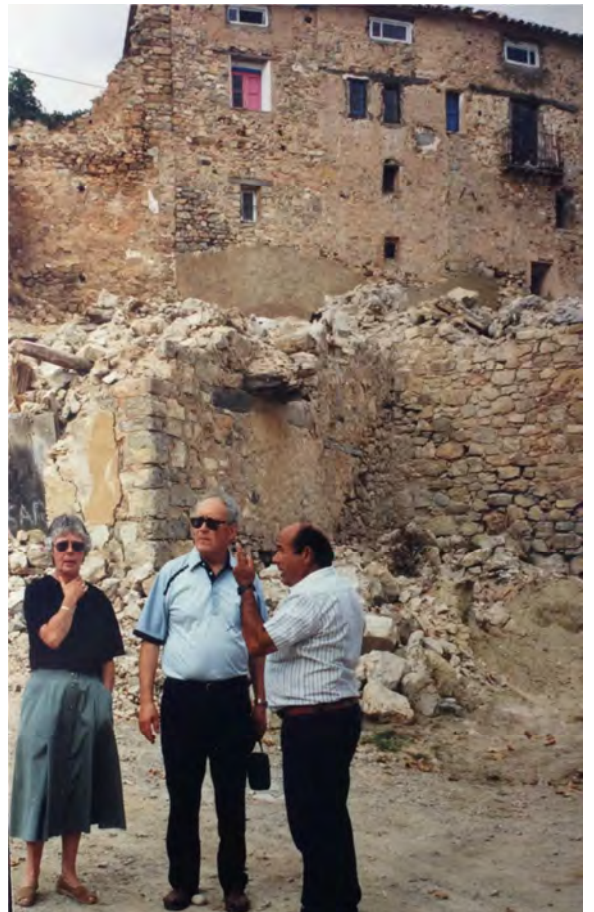
Imatge 82. Barcelona 1978. Foto esquerra: Miguel, Ignasi Cardona i Eloisa; dreta: Miguel, Eloisa i Lluïsa Roqueta

Imatge 83. 1979. Vacances a la platja de la Pineda 1979. Miguel i Eloisa a l'apartament dels meus avis Joaquín i Lidia.

Imatge 84. Tamarit, 1995. Foto esquerra: Miguel flanquejat per la seva cunyada Maria i la seva germana Elvira, i Eloísa. Foto dreta: Miguel, Eloísa i Agustí, el germà petit de Miguel.

Imatge 85. Visita a Lleida i Purroy de Michael i Ann Quintillà, 1997. Foto sup. esquerra: amb els seus cosins Joaquín, Medardo i Maria de casa Vicent, amb qui es va criar, i les seves tietes Maria Canadell i Balbina Quintillà. Foto sup. dreta: amb els seus cosins Rosa i Ignasi Cardona, a casa de la meua àvia Lidia Zanuy. Foto inf. dreta i esquerra: visita de les restes de Purroy vell, amb Medardo Quintillà.

18. Final de l'aventura

Així doncs, Eloísa i Miguel van passar l'etapa final de la seva vida a la urbanització "La Perla de Andalucía" a Carchuna, municipi de Motril, a Granada, on va morir primer Eloísa i, després, Miguel, a l'edat de 101 anys. Segons certificat de defunció, Miguel Quintillá Zanuy va morir a Rincón de la Victoria (Màlaga) el 26/3/2008, tot i que sabem pel seu fillastre que no es va moure de Carchuna fins als últims moments, lloc on segurament va enregistrar la cinta d'àudio que ha estat l'origen de tot el meu treball.

Imatge 86. Londres, 2000. Foto esquerra: de dreta a esquerra: Eloísa, el seu fill Paco, el seu net Ricky, la meua àvia Lidia i Miguel. Foto dreta: la meua tieta Núria, Miguel i Ricky.

Imatge 87. Miguel amb la néta del seu germà José, M. Pilar Meler Quintillá, a Carchuna, poc abans de morir. Estiu, 2007

III. CONCLUSIONS

Han passat tres anys, durant els quals he conegut la història de Miguel, digna d'una pel·lícula d'acció. En començar el treball em vaig plantejar un seguit d'objectius i en acabar crec que he assolit la majoria d'ells o, si més no, ho he intentat.

1. Recuperar un fragment de la història familiar

El problema principal era la manca de dades i la dispersió de fonts. Hi ha poca informació sobre la vida del nostre protagonista i el seu entorn abans i durant la guerra civil, perquè gran part fou destruïda durant la guerra; pel que fa als testimonis directes dels fets, malauradament ja no hi són per explicar-ho; només tenim la borrosa memòria dels qui en aquella època convulsa eren encara uns infants massa petits per recordar-ho. Cal afegir, a més, que al poble la gent es coneixia pel nom de la casa, no pel cognom i, per tant, ha estat complicat identificar les persones dels documents oficials localitzats.

No obstant, amb paciència i col·laboració de moltes persones, crec que he pogut reconstruir bastant detalladament la biografia de Miguel Quintillà, el *tio Miguel d'Anglaterra* i la seva involuntària peripècia per Europa, des del petit poble de Purroy fins els ports del sud d'Anglaterra, passant per les dunes del desert d'Algèria o les neus escandinaves.

2. Certificar la coincidència entre la història personal i l'oficial

Pel que fa a la coincidència entre les vivències explicades per Miguel amb la història "oficial" sobre els exiliats espanyols a la 2GM i, específicament, els membres de la *NOSC*, puc afirmar que és, amb poques excepcions, total. Fets narrats per Miguel que d'entrada m'havien semblat fruit de la seva imaginació o exageració, han resultat totalment coincidents amb els fets que la crònica oficial relata.

He arribat també a algunes conclusions sobre els fets històrics que va viure el protagonista del meu treball.

D'entrada, puc dir que abans d'aquest treball jo era una ignorant, no només per falta de coneixements, sinó per una ignorància que va més enllà: desconeixia el sofriment i els patiments que van haver de superar persones anònimes arrossegades pels atzars de la política, la vida de les quals va canviar radicalment el 1936.

Sobre la guerra civil i la repressió franquista, he tret algunes reflexions que m'enduré per sempre a partir de l'experiència de Miguel i altres com ell. D'entrada, que les tropes republicanes a partir del 38 lluitaven "amb una sabata i una espadenya" i les possibilitats d'èxit davant les tropes professionals franquistes eren mínimes, per no dir nul·les: resulta sorprenent com, a nivell militar, van aguantar tant de temps.

Pel que fa a la repressió franquista, he comprovat que els perdedors (gent republicana, d'esquerres o simplement sospitosa de ser "*desafecta al movimiento*") no només van patir la presó o la mort, sinó l'acarnissament dels vencedors. Els documents de la *Causa general* sobre Purroy m'han fet veure que la persecució continua com el primer dia 4 anys després dels fets denunciats i que, fins i tot després de morts, encara pagaven les seves famílies el preu per haver estat "revolucionaris", acusats per persones afins a la ideologia vencedora i, acabada la guerra, instal·lades al poder.

També m'ha impressionat el nivell de censura i silenci total durant molts anys imposats i auto-imposats a les famílies dels detinguts, empresonats o fugats, intentant esborrar la seva existència. En aquest sentit, és impressionant la força de la supervivència que obliga la gent a aparcar el sentiment de revenja, rancúnia o rebel·lió davant actes d'extrema injustícia o manipulació, però està clar que la vida havia de continuar i era perillós fer altra cosa. Aquest esperit de supervivència dels que es van quedar els va obligar a renegar d'activitats que ara ens semblen imprescindibles: tenir una ideologia política, participar en els assumptes de govern local, expressar-se lliurement, etc. Ser d'esquerres i revolucionari "mereixia" el càstig rebut, i el propi Miguel es considera la "oveja negra" de la família.

És molt impactant, també, la realitat dels esclaus de Franco, desconeguda per a molta gent i sobre tot per a la meva generació: pensar que pantans, carreteres o ponts van ser construïts a base de la misèria i la sang dels presoners polítics després de la victòria de les tropes nacionals m'ha fet reflexionar.

De les paraules de Miguel m'he adonat que és tan profund l'impacte de la fam, el fred i la falta d'higiene durant la fugida, la guerra, l'estada al camp d'Horta, als batallons de treball de Franco o a Gurs, que tenir cobertes les necessitats bàsiques d'alimentació, vestit i higiene serà un criteri clau per a Miguel a l'hora de valorar les unitats de l'exèrcit que coneixerà en el seu periple farcit de perills i, sovint, de mort. La disciplina, el treball, la submissió a unes ordres, tot passarà a segon pla, si hi ha menjar, roba i aigua suficient. Què dura devia haver estat l'experiència viscuda! De fet, sabem per la fitxa que Miguel, un home de 33 anys i 1,70 m, pesava en el seu ingrés a la NOSC, el juliol de 1940, 64 Kg. a tot estirar.

El meu treball m'ha fet conèixer des d'una altra perspectiva una realitat que avui està "d'actualitat": els refugiats, els apàtrides. Avui som país i continent receptor de refugiats, persones innocents escapant d'un conflicte i fugint a una vida millor. Els nostres besavis i besàvies també van ser refugiats, immigrants i també, com ara, patiren el menyspreu, el rebuig i l'oblit dels països receptors.

Així, crec que França no es va portar gens bé amb els refugiats espanyols i els camps d'internament francesos en són un exemple. El govern francès va treure un gran profit dels republicans espanyols, als batallons de treballadors voluntaris o com a legionaris, els primers a lluitar i unir-se a les FFL, o membres de la resistència. Després, però, aquests soldats van patir una doble traïció: en no rebre, d'una banda, l'ajut esperat per enderrocar el règim de Franco; de l'altra, tampoc el reconeixement merescut per la seva activa participació en la lluita i victòria sobre el III Reich, ja que França parla molt poc de *La Nueve* o de la 13e DBLE.

Pel que fa a Gran Bretanya, el gran retret dels republicans espanyols que van col·laborar a la victòria aliada és que, acabada la 2GM, tant Eisenhower com Churchill –qui havia dit que si es guanyava al III Reich no deixaria cap dictador a Europa– van "reconèixer" el govern de Franco i es va esvaïr tota esperança d'enderrocar la dictadura franquista.

També m'he adonat del sentiment dividit dels combatents espanyols a la NOSC: després de la guerra, la majoria s'instal·la a UK i aprèn l'idioma; en una paraula, es fan "anglesos" i n'estan orgullosos, però la majoria d'ells torna a Espanya quan es jubilen i hi moren. Nostàlgia de la pàtria?

3. Reflexionar sobre la necessitat de deixar testimoni

Volia esbrinar els motius que empenyien algú al final de la vida a deixar testimoni del viscut i analitzar la relació entre realitat i record. He conclòs que el temps va deteriorant la memòria: Miguel, que té 100 anys

quan enregistra les seves “memòries”, no recorda dades concretes, noms, dates; a vegades, barreja fets, n’altera la cronologia, omet esdeveniments que són importants a la crònica oficial i, en canvi, anècdotes que poden semblar menors, les recorda vivament. Però l’essència del relat i els fets importants estan fixats, molt fixats en la seva memòria.

En quant al tipus discursiu de Miguel a l’àudio, crec que prové del seu caràcter i manera d’entomar la vida. M’ha sorprès com Miguel explica les coses: amb una mirada simpàtica, espontània. Explica les impressions, les emocions, sense donar rellevància històrica als fets viscuts, sense donar la importància que nosaltres, espectadors del passat, sabem que tenen.

També vull destacar el to de resignació de Miguel en explicar com van anar les coses: és el relat d’algú que és portat d’un lloc a l’altre, sense control sobre els fets, que passa d’un moment crític a un altre per pura casualitat; dóna sovint la sensació de ser una fulla que el vent s’endú d’un lloc a l’altre i que l’atzar fa que sobrevisqui, però sempre pendent d’un fil.

4. Demostrar que la història individual és imprescindible per a una història completa

Aquest treball m’ha permès descobrir i utilitzar la història oral, que pretén recuperar la vivència i significació per a un individu o col·lectiu d’un determinat fet històric. Normalment es recorre a l’entrevista. En el nostre cas no és pròpiament així (no hem pogut fer preguntes ni aclarir dubtes), però sí és un testimoni oral directe enregistrat en àudio. No hem pogut parlar amb Miguel en vida, però sí escoltar la seva veritat després de la seva mort.

El seu relat recull vivències que la historiografia clàssica no és capaç de copsar; és una experiència vital que d’altra manera es perdria amb el pas del temps; l’àudio que he analitzat és un material espontani i viu, i es pot considerar un document històric únic. Així doncs, crec que ha quedat demostrat que la història oral permet conèixer allò que no poden els documents històrics usuals: els sentiments, l’actitud i l’esperit.

5. Reivindicar la figura i aportació de persones anònimes

Tot i que la meua anàlisi no s’ha fixat en un col·lectiu, sinó que ha pretès retratar la realitat individual d’un fuster que es convertí involuntàriament en fugitiu, presoner i soldat en dues guerres, pot servir de reivindicació extensible a la figura i aportació de tantes persones anònimes que han estat protagonistes de la HISTÒRIA en majúscules.

En aquest procés he vist la cara més dura de la guerra i, alhora, la capacitat de resiliència. Amb la meua recerca he pretès complir el desig secret del propi Miguel quan va enregistrar l’àudio que ha estat l’origen del meu treball: deixar testimoni del que va viure ell i molts altres, i donar-li la importància que mereix, fent sentir la seva veu més enllà de la seva vida. Una veu que, com ell va fer durant molts anys, sobrevisqui als obstacles més grans, una veu que el sobrevisqui després de la mort.

VI. BIBLIOGRAFIA BÀSICA

ARASA FAVÀ, Daniel (1990). *Els Catalans de Churchill*. Barcelona: Curial.

– (1991). *Los Españoles de Churchill*. Barcelona: Armonía.

BEAUMONT, E. i MENDIOLA, F. (2006). *Esclavos del Franquismo en el Pirineo: la carretera Igal-Vidangoz-Roncal (1939-1941)*. Tafalla: Txalaparta.

BARRULL, Carles i JANÉ, Óscar (eds.). *La Guerra Civil a la Ribagorça: textos i pensaments sobre la República, la guerra i l'exili al Pirineu*. Lleida: Pagès.

BERNAL, M. Dolors i CORBALÁN, Joan (2008). *Eines per a treballs de memòria oral*. Barcelona.

CORNIL, Sylvain (2009). "Le ralliement d'une unité: la 13e demi brigade de Légion étrangère", *Fondation de la France Libre*, 20/11/ 2009. En línia a: <http://www.france-libre.net/ralliement-unite/>

GASPAR CELAYA, Diego (2010). *Republicanos aragoneses en la Segunda Guerra Mundial. Una historia de exilio, trabajo y lucha. 1939/1945*. Zaragoza: Pressas Universitarias.

– (2015). *La guerra continúa: voluntarios españoles al servicio de la Francia libre (1940-1945)*. Madrid: Marcial Pons.

– (2016). "De una guerra a otra. Oscenses en la Resistencia en Francia. 1939-1945", *Revista Argensola* 126, pp. 15-39.

GRANDE CATALÁN, Antonio (2002). *Number one Spanish Company. Memorias de Antonio Grande*. Madrid: Club universitario.

MAJOLET, Christine i BRUNEL, Albane (2010). "La campagne de Norvège 9 avril - 13 juin 1940. Dossier n° 1: la campagne vue du côté français", *Les Chemins de la Mémoire*. En línia a: <http://archives.ecpad.fr/wp-content/uploads/2010/06/norvege.pdf>

MARCO PALAU, Francesc (2015). *Francesc Dalmau. De Normandia a Palamós*. Barcelona: Fundació Josep Irla. En línia a: <https://irla.cat/wp-content/uploads/2016/01/3136749dalmau.pdf>

MONFORT I COLL, Aram (2007). *Barcelona 1939: Ocupació i repressió militar. El camp de concentració d'Horta i les presons de la ciutat*. Tesi Doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona. En línia a: <https://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/4818/amc1de1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

PARDO LANCINA, Víctor i MATEO OTAL, Raúl (eds.) (2016). *Todos los nombres: víctimas y victimarios (Huesca, 1936-1945)*. Zaragoza: Rolde de Estudios Aragoneses.

RHODES-WOOD, Edward Harold (1960). *A War History of the Royal Pioneer Corps, 1939-1945*, London: Aldershot Gale & Polden.

SÁNCHEZ CERVELLÓ, Josep i CLUA MICOLA, Pere (2005). *La Batalla de l'Ebre. Un riu de sang*. Gandesa: Comebe.